REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ŞTIINŢA ŞI VIEAŢA BISERICEASCĂ.

— APARE DE DOUĂ ORI PE LUNĂ. —

Anul X. 15 Febr. — 15 Martie 1916. **Nr. 4—6.**

REDACTOR: **Dr. NICOLAE BĂLAN.**

CUPRINSUL:

REDACŢIA şi ADMINISTRAŢIA: SIBIIU, strada REISENFELS Nr. 11.

SIBIIU. — 1916.

TIPARUL TIPOGRAFIEI ARHIDIECEZANE.

Anul X. 15 Febr. — 15 Martie 1916. Nr. 4—6.

REVISTA TEOLOGICĂ

organ pentru știința și vieața bisericească.

Abonamentul: Pe un an 10 coroane; pe o jumătate de an 5 coroane
Pentru România 12 Lei. — Un număr 50 fil.

Hristos a înviat![1]

«Moartea s'a înghițit în biruință; Moarte, unde este boldul tău? Iadule unde este biruința ta»?

Pavel I. Ep. Cor. Cap. XV. v. 54—55.

Iubiți ascultători!

Nu cunosc sărbătoare pe fața pământului, care să ne umple inima cu nădejdi mai bogate ca această luminoasă zi, pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm și să ne veselim într'ânsa. Nu cunosc dimineață mai minunată, decât aceasta, când poporul cu vârtelnițí de ceară în mâni aleargă spre biserică, din mijlocul căreia cu glas de biruință le vestește preotul înălțătoarele cuvinte: «Hristos a înviat din morți, cu moartea pe moarte călcând, și celor din morminte vieață dăruindu-le».

Mai dedemult, biserica creștinilor din vechime împreunase la un loc cele două sărbători, adecă cea a răstignirii și cea a învierii, botezându-le cu unul și acelaș nume. Fapta aceasta nu este fără de însemnătate pentru noi, ceice viețuim în vremurile de astăzi. Căci bucuria

[1] Din volumul de predici ce va apăreà în curând.

mare, clocotitoare, a învierii, purcede tocmai din jelania răstignirii, iar răstignirea se schimbă într'o sărbătoare veselă de mântuire a omenirii, şi de împăciuire pusă între pământ şi cer, abià dacă s'a întărit odată cu pecetea Paştilor «celor frumoase şi izbăvitoare». Paştile sunt ca un puternic şi învingător amin, ceeace înseamnă în limba noastră *aşa este*, pe care-l rosteşte Dumnezeu din raiu la sfârşitul celor din urmă cuvinte ale Mântuitorului pe cruce; sânt semnul că jertfa de sânge adusă de Hristos pe dealul Golgotei, n'a fost zadarnică; sunt chezăşia cea mai deplină, că pe pământ nu va mai stăpânì stricăciunea, şi nu va mai biruì moartea cu duhurile şi întunerecul ei, ci vieaţa!

Trei sunt foloasele duhovniceşti, pe cari le putem scoate din strălucita faptă a învierii Domnului, adecă ni s'a întărit credinţa, ni s'a deşteptat nădejdea şi ni s'a aprins în inimă flacăra pâlpăitoare a iubirii deaproapelui nostru.

Mai întâiu *credinţa*.

Cunoaştem multe lucruri în lumea aceasta, cari nu sunt date omului cu mintea lui cea neîndămânatică să le cunoască; sunt multe fapte, cari oricât de ager ai fi la gândire şi oricâtă înţelepciune ai aveà, nu le poţi tălmăcì în nici un fel, ci eşti nevoit să te apropii de ele numai cu armele credinţii. Prin urmare dacă Isus n'ar fi înviat din morţi, de bunăseamă că toată credinţa şi dragostea faţă de biserică, ar fi trebuit să ni se spulbere din suflet şi să se împrăştie întocmai ca şi fumul nestatornic. Prin învierea lui Isus a biruit deci crucea, această neasemănată icoană a credinţii creştineşti, şi învingerea ei a potolit mânia cerului asupra oamenilor, a săvârşit împăcarea lumii, a schimbat pământul în raiu, a zdrobit lanţurile morţii, a stârpit puterea întunerecului,

a întors pe oameni din rătăcire, a făcut să salte la lumină adevărul, a sădit în sufletele noastre fapta cea bună şi a pus temelie de stâncă împărăţiei lui Dumnezeu.

Şi acum *nădejdea.*

Invierea lui Hristos ne-a dovedit cu toată trăinicia, că moartea trupească nu este un rău aşa de mare, precum ni se înfăţişează la cea dintâiu privire. Ieşirea lui din mormânt, ne-a făurit şi nouă ca din oţel nădejdea învierii. Şi aceasta înseamnă foarte mult. De câteori nu avem lipsă în vieaţă de nădejdea aceasta? Dar în timpurile noastre de urgie, acum când atâţia din fraţii, din copiii şi din părinţii noştri, aleargă ca să moară pe câmpurile de luptă: cum am fi în stare să ne mângăem oare, dacă Isus nu ne-ar fi lăsat prin strălucita sa pildă, încrederea, că aceia cari şi-au vărsat sângele şi au murit, vor învià iarăş? Icoana ce ni-o înfăţişează câmpurile de luptă cu miile lor de morţi, ar fi îngrozitoare, dacă n'ar plutì peste ea, ca un vultur cu aripele întinse, duhul uriaş al învierii. Şi în clipa aceasta ne pare cu neputinţă a nu ne trimite puţin gândul şi la acei, cari sunt azi aşa de departe de vetrele lor strămoşeşti. Ca printr'o perdea străvezie de ceaţă îi vedem acum răsărind înaintea noastră, cu tot dorul lor nemărginit de casă, cu toată durerea şi suferinţa din sufletul lor, şi din glasul bogat al clopotelor de înviere, desprindem ca dintr'un adânc necunoscut de peşteră cuvintele lor duioase, într'o înşiruire de mărgăritare şi lacrimi. Să-l chemăm deci la masa bucuriei noastre şi pe sărmanul ostaş, murind, cine ştie sub care adăpost de şanţ, pe nemărginitele câmpuri de bătae. El va venì de bunăseamă, căci pentru suferinţele lui a înviat Mântuitorul, şi azi e sărbătoare. Priviţi-l deci drept în faţă. Un glonte i-a străpuns pieptul cu iuţeala fulgerului. El cade la pământ şi în momentul

acesta simte că trebue să moară. De nimic nu-i pare rău, nici de tinereţa lui şi nici de prietini. Un singur lucru îl istoveşte şi îl face să sufere: străinătatea şi setea, o sete cumplită, pe care trebue că o au numai ceice mor, în cele din urmă clipe.

Sărmanul ostaş să târăşte cum poate pe brânci, sub un mesteacăn cu frunzele jucăuşe, căutând un loc unde să-şi adăpostească capul de groaza arşiţei de ameazi, la umbră — şi se aşează frumos, cu faţa în sus, pentruca să moară. Îi este sete, o sete arzătoare, iar gâtul lui începe să tremure cuprins de nişte mişcări repezi, ca nişte sughiţuri. Văzuse adeseori murind ortaci de ai lui din sat, şi astfel cunoaşte acest semn trist al sfârşitului, pe care poporul obicinueşte să-l numească: sughiţul morţii. Sângele lui curge mereu din rană, şi nisipul fierbinte al câmpiei uscate şi sfărogite, bea acest sânge cu lăcomie ca pe o rouă. De altfel nu simte aproape nici o durere, nici o împunsătură, şi afară de setea aceasta care-l frige neîncetat, aproape nici nu mai sufere.

Deodată bietul ostaş murind, începe să aibă vedenii străine, pe cari le zăreşte ca într'o depărtare lăptoasă şi nedesluşită: şirul Carpaţilor ardeleneşti, învestmântaţi cu brădeturi, ţinuturile cunoscute de altă dată, şi satul său aşezat în inima munţilor. Aceste toate ce le vede sunt mai cu seamă chipuri umbroase, cu umbră multă, cu muşchi mătăsoşi, pline de izvoare limpezi şi proaspete, — şi iată şi bătrâna sa mamă, care-l prinde pe furiş, pentru a-l duce de mână la biserica din mijlocul satului, ca în copilărie. O mireazmă dulce de sânziană şi iarbă pătulită, îl chiamă uşor din cine ştie ce parte. Ce blândă-i mângăierea mamei sale, când îi netezeşte fruntea cu sărmanele ei mâni bătrâne şi tremurătoare,

şi îi udă capul, ce-i arde, cu apă proaspătă! Cum? mamă-sa nu-l va mai mângăià niciodată? El nu-i va mai auzì niciodată glasul ei argintiu şi dulce? Să fie oare acesta sfârşitul la toate? Să moară singur-singurel aici în arşiţă, fără de făclie în mână, în câmpul acesta? Şi ostaşul se ridică deodată într'o mână, nevoind să moară...

Inaintea lui, mânat de un vânt de furtună, el zăreşte trecând un şir de vedenii albe, ca un vârtej rotitor. Şi din atingerea acestui vârtej, cu prundişul sclipitor, ţişnesc schintei. Iar duhurile acelea străvezii, întâlnindu-se unele cu altele în cercuri repezi, ca un fum măturat de vânt, să pierd în înălţime, în jarul văzduhului albastru. Ostaşul începe să tremure din tot trupul. I se pare întocmai ca şi când ar fi ridicat în slavă de nişte aripi groaznice de pasere necunoscută, şi se gândeşte că aceasta este clipa cea din urmă a morţii. Dar nu este nimica altceva decât numai un sgârci al muşchilor, un mare şi înfiorător început de durere...

Amintiri din copilăria sa îi vin acum cu duiumul în minte, cu o limpezime străină. Aude un cântec bătrânesc dela ţară, o doină legănată, cu care îl adormeà odinioară mamă-sa ca copil mic. Şi apoi, deodată clopotul din satul său, începe să sune zgomotos, dela marginea pădurii de mesteceni, începutul vecerniei din ziua învierii. Pe obrajii arămii ai ostaşului încep să curgă lacrimi. Rugăciunile de altă dată îi năvălesc în minte, şi el, bietul ostaş, începe să murmure cu un zel de copil, cuvinte rupte din «Visul precestii», apoi fără de veste apucă in mână o cruciuliţă cu chipul Domnului Hristos răstignit, pe care i-o atârnase de grumaz mamă-sa când a plecat de acasă, şi are încă atâta putere să o ducă la buze şi să o sărute cu o dragoste neţărmurită. Şi să închină cu tot sufletul, acestei icoane a durerii, la care

în fiecare seară se rugà pentru el și bătrâna lui mamă. Fața i se luminează pe încetul de nădejdea tare a acelora care mor, — și sus de tot, în liniștea chinuitoare a singurătății, glasul ce i se stinge ușor, șoptește aceste cuvinte vecinice ale despărțirii: «La revedere, la revedere în cer»!

Se apropie de ameazi și soarele dogorește groaznic, iar ostașul suferе tot mai puțin. Câmpia sub lumina ascuțită de vară, îi pare ca o mare vatră de foc alb, a cărui căldură însă nu-l mai arde. Uneori pieptul i se umflă ca pentru a trage aer mult, iar gura i se deschide ca pentru a cere apă. Apoi falca de jos îi cade deodată înțepenită, gura i se deschide largă, pentru cea din urmă oară, și ostașul moare dulce, într'o orbitoare strălucire a soarelui...

Iubiți ascultători! Noi știm că Isus, pentruca să poată învia a trebuit și el să moară și să sufere durere. In fapta aceasta găsim tăinuită o învățătură adâncă, și anume că lucruri mari nu se pot câștiga nici odată fără de jertfe mari. Cu gândul acesta trebue să ne mângăem astăzi. Sute de mii din vitejii fii ai poporului nostru, sufer acum și își jertfesc viața în felurite locuri. Ei o fac aceasta cu bucurie pentru ca mai târziu poporul întreg să poată învià dimpreună cu cei rămași acasă. Moartea vrednicilor ostași ai neamului românesc nu trebue deci să ne întristeze, ci, dimpotrivă, să ne deà nădejde. Deoarece știm prea bine, că atunci când sămânăm grâul în pământ, dacă nu moare și nu putrezește mai întâiu partea de din afară a grăuntelui, nu poate răsări sămânța. Dar partea din lăuntru rămâne vie. Tot asemenea suntem și noi. Trupurile copiilor noștri au murit acum și s'au dat firii spre stricăciune, dar ne-a rămas în schimb sufletul, și cu fiecare moarte

de pe câmpul de luptă numărul învierilor noastre creşte. Moartea se schimbă azi pentru noi într'o faptă măreaţă: ea înseamnă biruinţa şi învierea noastră!

Şi în sfârşit *iubirea.*

Prin învierea lui Hristos ne-am apropiat parecă cu toţii mai tare unul de altul, şi ne-am simţit mai fraţi decât totdeauna. Căci pe acela pe care-l vezi că sufere, îl iubeşti mai mult. Sărbătoarea Paştilor este sărbătoarea iubirii celei mai înalte creştine, şi a înfrăţirii sufletelor. In clipa aceasta îmi vin în minte mamele şi soţiile iubiţilor noştri ostaşi, din câmpiile pustii ale Galiţiei. Sărmane femei! Eu ştiu că voi plângeţi astăzi, că bucuria învierii va găsì atât de puţin loc de astădată în inimile voastre. Pasările ciripesc pe ramuri atât de frumos, dar voi nu le ascultaţi; clopotele sună din turnuri atât de dulce, dar voi nu le auziţi; florile îşi irosesc mireasma lor, dar voi nu le-o simţiţi. In ochi vă strălucesc lacrimi, iar inimile vă sunt sbuciumate de jale. Ce să vă spun, şi cum să încerc să vă mângăi? Care să fie acel cuvânt fermecat, ce ar puteà aduce sfântul mir al alinării în sufletele voastre? Cu ce să vă aseamăn şi cum să vă pot linişti durerea ce vă înfrânge? Voi sunteţi întocmai ca mironosiţele din evangelie, cari s'au dus Dumineca, des de dimineaţă, plângând, să tămâeze şi să ungă cu mirodenii trupul Domnului nostru Isus Hristos. Şi plângeau pe drum, plângeau mereu. Dar lacrimile lor au încetat îndată de a mai izvorî, cum au luat seama că marele mort, nu mai erà în stăpânirea mormântului, ci înviase, şi câştigase şi lumii întregi învierea. Iubite mame şi soţii ale morţilor ostaşi, zvântaţi-vă lacrimile şi potoliţi-vă plânsetul vostru amarnic. Din durerea voastră nemărginită, va răsărì bucuria cea mare a neamului nostru. Potoliţi-vă plânsetul în glasul

argințiu al clopotelor de înviere, și în cuvintele de bună-vestire ale apostolului, ce strigă: «moartea s'a înghițit în biruință. Moarte, unde este boldul tău? Iadule, unde este biruința ta»? Mângăiați-vă împreună cu vorbele dulci ale poetului, care-și sfârșește minunata sa poezie botezată: «La Paști» în felul acesta:

«Ah iar în minte mi-ai venit
«Tu mama micilor copile!
«Eu știu, că și 'n aceste zile
«Tu plângi pe al tău copil dorit!
«La zimbet cerul azi ne chiamă:
«Sunt Paștile! Nu plânge mamă!»
(Coșbuc).

Amin.

Dr. I. Broșu.

Datè pentru biografia unor scriitori Români calvini.

In anuarul gimnaziului calvinesc din *Cluj* (anul 1906) apărù, ca adnex, numele elevilor care studiaseră acolo dela 1668 începând, sau poate și de mai nainte. Se spune, aproape despre fiecare, și ce s'a ales dintr'ânsul. Pe noi întru atâta ne interesează condica aceasta, că din ea știm care din Românii calvini studiaseră la *Cluj*. Despre un Stephanus Fogarasi se zice: «ductus ad rectoratum Szekiensem». Nu credem să fie acelaș Ștefan Fogarași, predicatorul român-maghiar din *Lugoj*, care tipărise în *Bălgrad* (1648) un catichis calvinesc, cu litere latine și cu ortografie ungurească. Acest catichis se găsește nu numai într'un singur exemplar la gimnaziul calvinesc din *Târgul Murășului* (cfr. Bianu-Hodoș: Bibliografia românească veche); există un exemplar complet și la gimnaziul calvinesc din *Sepsiszentgyörgy*.

Cu numele «Fogarasi» se mai află în anuar următorii: Georgius (ductus Retteginum); Gabriel (honeste valedixit); Samuel; Josephus (corpore exiguus, tonsor factus); Nicolaus; Ladislaul (mester factus); Alexius; Petrus; Johannes (musas Enyedenses salutavit). Poate vreunul dintre aceştia va fi din familia «Fogaraşi» dela *Lugoj.*

Un Jon Viski tradusese la 1697 «A lui Szvent David Kraj si Prorokul o szutye si csincsdzecs Soltari». Cu numele de «Viski» iarăş întâlnim mai mulţi. Despre un Joannes Viski se spune: «Academias salutavit, primum pastore Szigethiensis, deinde Claudiacus factus, ubi supremum diem obivit, Anno 1734». Se mai află: Martinus (rector Sz. Némethiensis factus); Paulus; Stephanus; Georgius (Debreczinum salutavit, ibique vita functus est); Joannes (Academias salutavit et redux past. Hunyad); Simon; Gabriel; Michael; Moses (pater familias Tordensis optimus) Dacă vreunul dintre cei doi «Joannes» este acelaş care scrisese şi româneşte, cel puţin atâta ni se destăinueşte din vieaţa lui, că studiase şi la gimnaziul calvinesc din *Cluj.*

Un al treilea român calvin e Grigore Şandor de Agyagfalva (Agyagfalvi Sándor Gergely), care la 1642 scrie laude, cântece, etc. bisericeşti în *Haţeg.* Manuscrisul lui se păstrează la biblioteca gimnaziului calvinesc din *Dobriţin.* Despre dânsul n'avem de-loc date pozitive; despre un Michail Agyagfalvi însă se ştie că studiase la gimnaziul calvinesc din *Cluj.* Poate e chiar fiul lui Grigorie, şi în loc de porecla «Şandor» foloseşte predicatul «Agyagfalvi».

Intre foştii elevi ai gimnasului calvinesc din *Cluj*, după nume par a fi Români următorii: Josephus Kurtány (Curtean), secularis factus, dein dux et judex

Claudiopolitanus creatus (între anii 1692—1696 bibliotecar); Stephanus Tirnavai (de Târnave), rector Görgényiensis factus; Iosephus Gruzda (?); Iosephus Albisi (de Albiş), pastor Babutzensis factus; Ladis. Mósa (?), politicus et quidem cancellista; Mich. Orgoványi (Orgovan); Mich. Mora (?); Franciscus Boer; Jos. Borbát (Bărbat), pastor; Mich. Vántza (Vanţa), pastor; Mich. Száva (Sava); Moses Demjén (Dămian); Joannes Popsa, fatorum obiectum; David Kontza (Conţă), *popa*, tandem Viennam adiit, ibique moratus aliquamdiu retulit vacuum caput arte et aere crumenam; Nic. Both, *popa* factus; Alex. Mircse (Mirce), cancellista; Samuel Ketzeli (de Căţel); Joh. Sinka (?), adsesor, rector B. Váralyensis; Mart. Oláh (?), magister Sz.-Kereszzturiensis; Lad. Gurzó (?), Viennam se contulit; Alex. Kolcza (Colţa); Sam. Méhes (?), academias salutavit, dein professor Claud.; Alex. Luka (Luca), procurator; Andr. Anka (Anca), nescitur; Sam. Wándza (pe semne: Vancea), Komédiás; Jos. Vándza, oeconomus; Franc. Kurtsuly (Curciul), vásárbiró; Mich. Kovács, alias Baszáräd (Basarab), nagy csaló (mare înşelător); Mich. Loga; Franc. Kozma (?); Georg. Gámán (?); Lad. Moldvai (de Moldova); Joh. Darabont (?); Mos. Baga (?) şi Jos. Fakna (?)

La 1898 apăruse (în *Budapesta*) cartea: «Tiszántuli ev.-ref. papok, 1597 - 1679» (Registrul preoţilor calvini de dincolo de Tisa, dintre anii 1597—1679), de Dr. Samuil Borovszky. Intr'acest registru ni s'a păstrat numele următorilor preoţi calvini Români: Mathias Vischi, trimis la *Sasvár* prin hotărîrea sinodului ţinut la 14 Iun. 1637 în *Dobriţin*, Michael Vischi trimis la *Kraszna-Mihályfalva* prin hotărîrea sinodului ţinut la 18 Iun. 1651 în *Kálló*; Nicolaus Vischi, trimis la *Lövő* prin

hotărîrea sinodului ținut la 2 Iun. 1652 în *Oradia-mare* (Aceşti trei «Vischi» poate sunt înrudiți cu «Viski» al nostru); în sinodul ținut la 7 Sept. 1631 în *Báthor* se hotăreşte: Michael Tatarosi, natione Valachus, inter Valachos *Tatorosinum* ordinatus a nobis; Andreas Kövesdi *Dédanra* oláh papságra megyen (se duce preot român la *Dedan*); la sin. din 7 Iun. 1654, ținut în *Szatmár-Németi*, ia parte din *Közép-Szolnaki-Tractus* preotul din *Bereben*, Stephanus Fogarasi; la sinodul din 7 Iun. 1671, ținut la *Dobrițin*, iau parte următorii preoți calvini «Valachi»: Iohannes Tatarosi din *Csetelak* şi Petrus Kövesdi din *Monos-Petri*; la sinodul din 30 Sept. 1673, ținut în *Diószeg*, e de față preotul calvin «Valachus»: Gallus Dedai din *Ujfalu;* la sinodul din 23 Iun. 1675, ținut în *Csatár*, sunt numiți preoți «Valachi» la *Kamuti* Georgius Várallyai; la *Szárszeg* Michael Szoarhegyi; la *Totfalu* Demetrius Totfalusi; iar la *Tataros* Moses Tatarosi; la sinodul din 27 Sept. 1676, ținut la *Zilah*, e numit «Valachus» Johannes Pap la *Sirmező*; la sinodul din 27—28 Nov. 1678, ținut la *Nagy-Léta*, sunt numiți următorii «Valachi»: la *Szárszeg* Mich. Sárszegi; la *Tankafalva* Johannes Tankafalvai; la *Királyi* Gabriel Királyi. Se mai spune: S. Synodus Generalis unica hac vice permisit duobus senioribus Valachis, Michaeli Pap et Andreae Nagra, ut ultra *Crisium* ordinent tres hosce candidatos Valachos: Johannem Debrecseni *Debrecseinum*, Petrum Isopallagi *Isopallaginum*, Georgium Funcskai *Funcskinum*. La sinodul din 2 Iulie 1679, ținut în Szoboszló, erà de față: Valachus unicus, Gál Pap (vulgo vocatus), care a fost trimis la *Almos*.

In arhiva Telekyană *(Târgul-Murăşului)* am găsit următoarea scrisoare a lor trei preoți români, care e un dat prețios pentru judecarea influenței calvine asupra

bisericii noastre. Scrisoarea e datată la 20 Mai 1683 şi se află subt Nrul 3229/5:

«Mostani oláh Püspök Josephus Achaicus mellet három oláh Papoknak: Kolos Monostori Pópa Danielnek, Szeben Széki Vestemi Pópa Nyágulnak és Belső Szolnok Vármegyei Pecsérszegi Pop Jánosnak igen alázatos Könyörgések Nagyságodhoz.

Kglmes Urúnk! igen alázatosan jelentyük Nagsdnak mostani Püspökünknek Nagysságodtól való elönkben allittatását értvén Nagod Kegyelmessegit igen alázatosan vöttük és az Közeleb el múlt Segesvári Gyülésre (mint hogy Enyedről oda halasztattunk hogy jüjünk ott a püspök dolgának végkép való eligazitasára), 223 pap s egynehány esperest összegyűlt, hogy a pűspök dolgát végkép eligazitsák. Mindnyájan ezen Josephus Achaicust szeretjük, ö kigyelmével megnyugszunk. 3 pap ellenkezik vele, akik a maguk s nem a köz javát keresik. A püspöknek Nsgodtól adatott s elvett püspökségéről való minden levele adassék kezibe (Ordináltatása Havaselvén legitime véghezment). Azt a parancsot vették, hogy a püspök mellé 3 pap választassék s hogy végképen való válasszuk Fogarasban lészen. Ök hárman saját költségükön ott vannak. Segesvári igérethez képest kérik a püspök dolgának eligazitását, hogy mint a püspök, mint pedig ök tudják magukat mihez tartani».

Studiindu-se arhivele şi matriculele bisericilor calvine din Ardeal, multe date interesante şi nume vor ieşi încă la iveală. Răsfoindu-se însă şi matriculele gimnaziilor calvineşti şi catolice din Ardeal, se va dovedì, că fiii nobililor şi ai orăşenilor Români nu numai că în aceste şcoli învăţaseră, dar că, părăsindu-şi religia străbună, cea mai mare parte s'a rupt de poporul din care s'a ridicat, şi astfel au fost pierduţi pentru noi.

Gheorghe Alexici.

Intimitatea între mine şi popor se desăvârşeşte.[1]

Din memoriile unui duhovnic.

Eram fericit în zilele acele, ştiind că obştea e cu mine, «şi-a dat mie sufletul». Iubilam. Imbătat de succesul momentan, nu-mi dam seama de primejdiile, conflictele viitoare cu poporul. Vecinului, dela care primisem odată un sfat bun, îi revine meritul de a mă fi trezit din beţia succesului ieftin.[2] Intr'una din zile mă pomenesc cu el că-mi întră în casă cu vorbele: Iartă părinte, că iar te neliniştesc! Nori grei văd apropiindu-se, furtună nouă te ameninţă, care nu o bagi în seamă, şi mi-aş ţineà de mare păcat, nevestindu-ţ-o, ca să te poţi ferì din calea ei! M'am îngrozit, neputând şti de ce e vorba. M'am calmat totuş în faţa nenei. Având-l apoi foarte la inimă, de când cu ţinuta sa foarte binevoitoare mie, şi păstrându-i toată încrederea, l-am asigurat că e departe de mine supărarea, din contră îmi pare foarte bine. Ba i-am tâlcuit vorba Scripturei: Din gura pruncilor şi celor rugători s'a săvârşit lauda (Mat. 21, 16), spunându-i că judecăţile ţăranilor, scoase din practica vieţii sunt neprihănite, neinfluinţate de porniri pezişe, deci clare şi temeinice. Oamenii de carte, îmbătaţi de teorii şi fraze goale, învăţate pe dinafară, necunoscând realitatea, pot să facă concluziunì greşite, se pot poticnì cu sfaturile tocmai când apar mai ştienţifici. Ţăranii însă grăesc din păţănii — mintea din urmă a românului, care e cea mai bună. S'a simţit măgulit bătrânul, încâtva

[1] Continuare la Nr. 7—9 Rev. Teol. pe a. 1914.
[2] Vezi pag. 190 Nr. 6—7 Rev. Teol. pe a. 1913.

şi îmbărbătat a da pe faţă ceea ce-i apasă inima, de aceea a continuat vorba: Nu te bizuì părinte! Ai dat ajutor poporului şi te are drag acuma. Pe la spate se unelteşte însă. Unii pun întrebarea: Oare numai dorul de binele poporului l-a îndemnat pe Sfinţia sa a venì poporului în ajutor? Şi tot aceştia îşi răspund: A răsturnat o ceată de lipitori, ca să ia dânsul şi cu ai săi locul detronaţilor. Iată că te scot interesat, părinte! Iţi află cusur. Până acum nu este nime pe faţă, căci n'are paiul de care să se poată acăţa. Indată însă ce nu le-ar convenì numai o singură mişcare de-a d-tale vor da pe faţă gândul lor şi te vor amărî, părinte! Cei ce caută pete în soare n'au lipsit şi nici când nu vor lipsì, dacă nu sunt făcuţi de cu bunăvreme neputincioşi. D-ta predici în biserică, că poporul ce a strigat «osana», nu la multe zile a părăsit pe Isus şi a strigat lui Pilat: Ia-l, ia-l, răstigneşte-l! (Ioan 19, 15). Nu-ţi aduci aminte, că pornirile bestiale nu au putut fi total nimicite prin moartea lui Isus pe cruce? S'au mănuşat, da, oamenii, dar pizma, pizma... părinte!.. pizma n'a perit...

Graiu de filozof, nu al unui om de rând. Acum înţelegeam de ce unii din popor mă tămăiază, dar sufletul li-se pare aşa rece. Tresar când mă întâlnesc cu ei, apoi încep a da pe curtezanul ce tămâiază. De departe se vede că îşi fac silă sufletului şi nu pot privì nici când drept în ochii mei. Situaţia îmi era clară: Oamenii aceştia vor uneltì contra mea şi mă vor părăsi când îmi va fi lumea mai dragă; ba întreg poporul îl vor duce cu ei, căci *popularitatea* e pasere măiastră din alte plaiuri, numai rar şi pe scurt timp dă pe la noi. Fior rece a trecut deci prin întreagă fiinţa mea. M'am cutremurat. Şi era p'aci să cad frânt la pământ: atât de mult m'a impresionat perspectiva posomorâtă a viitorului.

Va să zică seria luptelor sterpe şi fără rost nu s'a curmat încă?.. Norocul pe mine, că *mentorul* era lângă mine, şi ştiam că cu bună seamă are pregătit ceva pentru mine în traista cu merindele, ca şi Iotor, omul de stare umilă ce a îndrăznit a da sfat chiar unui profet ca Moise (Eşire 18, 14—27). Nu am urmat prin urmare calea sfătoşilor ce ţin degradare pentru sine a se apropia de opincă şi nu vreau să primească nici o vorbă bună dela omul din popor. De ce să-mi fie mie ruşine de un om de rând, când nu i-a fost ruşine lui Moise? De ce să nu primesc sfaturile bune, de ar venì chiar dela un corturar? Trebue să ştim, că ţăranul rar e dobitoc, cum mulţi cred. In pătura de jos tot aceleaşi curente spirituale domnesc ca şi la pătura superpusă. Deosebirea între ţărani şi intelectuali singură aceea este, că ideile ţăranilor se mişcă pe teren mai strâmt ca a intelectualilor, fiindcă orizontul lor spiritual este mai îngust; în altă privinţă şi ţăranul tot aşa raţionează ca şi filozoful. Maximele ce circulă prin popor dau neperitoare dovadă. Hotărât afirm că mai mulţi filozofi are poporul, decât clasa numită cultă. Numele lor se perde însă în ceaţa ce încunjură satele noastre, pentrucă sunt prea modeşti şi ţin mult la maxima Scripturei: Iar tu când faci milostenii nu trâmbiţa înaintea ta, precum cei făţarnici fac în adunări şi în uliţi, ca să se mărească dela oameni. Adevăr zic vouă că-şi iau plata sa. Iar tu când faci milostenie, să nu ştie stânga ce face dreapta ta (Mat. 6, 2—3). Dintre modeştii preamăriţi de Hristos era nenea meu. Pentru lumea toată n'ar fi divulgat cuiva că stă de vorbă cu mine, că-mi dă sfaturi. Ce e drept nici mie nu-mi cauză nici o grijă gândul, că lumea ştie că am de învăţător pe un opincar. Şi acestuia şi altor opincari bucuros le mărturiseam, că nu e tot una

învăţătura din carte cu cea dobândită din viaţa practică. Carte am destulă, dar nu am crescut între oamenii aceştia şi nu le pot cunoaşte toate obiceiurile, toate tainele. Mărturisirea n'a adus nici o micşorare vazei mele. Din contră: mi-a crescut mult vaza înaintea poporului. Căci ziceau oamenii: Părintelui îi place să audă toate părerile, şi bune şi rele, ca să judece drept. Aşa ne place!..

Mă cunoşteà din această parte şi nenea meu. De aceea îi plăceà să steà cu mine de vorbă. Inţelegând că vorbele sale m'au neliniştit, îndată a căutat să mă mângăie şi mi-a zis: Nu-ţi pierde curajul! Nici o bubă fără leac. D-ta vei câştigà sufletul poporului şi-l vei legà de d-ta. De un rătăcit — doi, ce-ţi pasă atuncea! Peştele pus pe uscat se sbate cât se sbate, în cele din urmă n'are ce face, şi ori se îndestuleşte cu balta în care poate mişcà ceva, ori rămâne pe uscat şi moare.

Apropie-te de oameni, părinte, să-i ai ca pe proprii fii, iar dânşii să te aibă ca pe tată, în care se pot încrede şi în bine şi în rău, ştiind că «sufletul ţi-l pui pentru ei». Atunci vie furtuni cât de turbate, de nimic nu-ţi pasă, căci fiii se fac zid de apărare în jurul d-tale, zid ce nici porţile iadului nu-l pot sparge, şi d-ta cu trupurile lor eşti apărat de orice fulger!... Eşti bun, drept, binevoitor oamenilor; te trudeşti mult pentru binele lor. Una îţi lipseşte, ca şi Martei din Evanghelie (Luca 10, 42). (Iartă, că îţi spun fără încunjur, căci nu vreau să ascund în sac motanul, când ghiarele şi aşa se văd). *Iţi lipseşte atingerea cu poporul, sau apropierea de popor.* In sine-ţi te întrebi: cum se poate asta, când eu ori cu cine mă întâlnesc, prind vorbă, şi ori la care casă sunt chemat, plec bucuros, fără zăbavă, şi îndeplinesc toată diregătoria ce se ţine de preot cu cea mai mare sârguinţă? Şi totuş treaba se are cum zic eu, părinte. Preotului nu e

destul a fi slujbaş bun. Isus zice: Eu sunt păstorul cel bun şi cunosc pe ale mele şi mă cunosc de ale mele (Ioan 10, 14). Ce însemnează asta? Nu atâta oare, ca păstorul, adecă preotul, să-şi cunoască bine parohienii, şi parohienii iar să cunoască bine pe preotul (duhovnicul) lor? Iţi cunoşti d-ta bine parohienii? Ştii oare ce năcazuri (să zicem şi bucurii) personale au? Te-ai învârtit vr'odată printre ei, nu ca oficiant, când atingerile, oricum s'ar luà, sunt lipsite de timbrul intimităţii, ci ca persoană, să zic, privată, în care calitate mai curând intrăm în sufletul altora şi mai curând ne înrudim sufletul cu ei? Poporul nu dela masă se cârmuie. Vai de păstorul ce nu se află lângă oi, ci dela depărtare strigă după ele. Până ce prinde vestea, o parte bună a oilor s'a rătăcit, şi altă parte a fost sfăşiată de fiare. Inc'odată îţi zic: vezi de turmă, nu te încrede. Alţii lucră şi-ţi răpesc când un suflet, când altul. Să nu cumva să te trezeşti singur!...

Grele vorbe. Apostrofarea totuş a fost la loc. Nenea aveà tot dreptul să-mi spună, că şezând eu toată ziua în casă şi meditând, mai cetind din cărţi şi scriind şi câte o predică, nu însemnà nici decât că sunt păstor şi-mi fac datorinţa de păstor. Cum poate prescrie leacuri doftorul care nu vizitează pe bolnav şi nici habar nu are de ce-l doare? Iată aşà făceam eu! Dam pe reformatorul poporului, deşì cunoşteam poporul numai după imaginile mele formate din lectură, cari de sine înţeles nu corespundeau realităţii. De acì zimbetele, uneori, când vorbeam poporului. Oamenii înţelegeau îndată falsa mea poziţie, şi în loc de a da ceva importanţă îndemnurilor mele, se sinchisau şi mai bucuroşi erau să nu le grăesc nimic, ci să-mi fac slujba după tipic. Experienţa, nu mă îndoesc, îmi vor verifica-o toţi preoţii tineri, cari vreau a reformà dintr'odată satele, neluând în privire împre-

jurările şi starea culturală a poporului. Săriturile nu prea folosesc, poate strică.

In critica nenei, ca în oglindă mi-am văzut greşala. I-am mulţămit că mă face atent la ceeace am fost cu nebăgare de seamă, apoi i-am cerut un sfat în cauză. Bătrânul, scuzându-se că nu a învăţat din cărţi şi nu poate grăì ca din carte, a început — în loc de orice alt sfat — a povestì vieaţa părintelui Teodor, parohul vrednic de pe vremuri a comunei Nevoieşi. Din enararea predată cât se poate de intuitiv am înţeles, că regretatul a fost părintele adevărat al comunei, care vieaţa şi-a cheltuit-o toată, «vindecând toate boalele şi neputinţele din popor», va să zică cercetându-şi fiii, dându-le poveţe folositoare vieţii şi mângăindu-i în toate nefericirile provenite din întâmplări rele, din boale şi patimi. Din vorbele mentorului am înţeles, că părintele Teodor a fost preot după rânduială şi că talentul nu şi l-a îngropat, ci înmulţit, crescând sub cârmuirea sa poporul şi în avere şi morală. Şi ţineà mult poporul mulţămitor la preotul său. Nici vlădica nu puteà fi intimpinat cu mai mare evlavie, ca parohul Teodor. Calea sa, se poate zice, erà cale de triumf, ori în care parte ar fi mers, şi glasul său ascultat mai altfel ca glasul de profet. Ce ziceà regretatul părinte, erà zis. Obştea nu că nu se împotriveà, dar prin foc şi apă a sărit, numai să facă toate pe voia părintelui. S'a mutat însă părintele Teodor din lume. I-au urmat alţii în diregătoria preoţească, cari însă nu s'au putut ridicà la înăţimea preotului fără mare pregătire teoretică — Teodor. Unul — cum ziceà — a fost aplicat spre beţie, altul lacom pe bani, taxà poporul; al treilea domn mare — se ţineà cam sus, nu conveneà cu nime, nu făceà bucuros serviciile preoţeşti, numai cu multe rugăminte descindeà în popor la câte o sfinţire de casă;

al patrulea a suferit de mania proceselor. Peste măsură nervos, se aflà în continuă luptă şi procese cu toată lumea. Firea arţăgoasă l-a făcut de tot râsul. Puţini priveau la dânsul ca la un părinte sufletesc. Aşà s'au stricat oamenii. Cine sunt astăzi, se vede: Turmă răsleaţă, fără frică de Dumnezeu. Pentrucă lupii, îndată ce au observat că grijitorii turmei lipsesc dela datorinţă, s'au aruncat care cum a putut asupra turmei şi mereu au decimat-o şi o au destrăbălat.

Am comunicat acì numai resumatul dela erarările nenei. Şi din resumat se înţelege însă, că dânsul aveà toată dreptatea, când mă îndemnà la reluarea relaţiilor de *intimitate* cu poporul. Ideea ca atare nu mi-a fost străină. Părerea am împărtăşit-o şi până acì, ba i-am dat expresie şi în aceste memorii, când în un capitol premergător,[1] am preconizat «asimilarea» drept cerinţă de căpetenie a unui bun conducător de suflete. Şi totuş îndemnul ce mi se da acum aveà pentru mine înţeles adânc şi farmec deosebit. In lumina lui vedeam întreg poporul disciplinat, ascultând de un singur glas, şi îmi ziceam: Dacă toate familiile din sat le am pe partea mea, nici de puterile iadului nu-mi pasă, căci deşì unu-doi s'ar reslăţì, mulţimea nu va suferì destrăbălările, ci va silì cu puterea sa morală a merge şi resleţii cu curentul. Da! Opinia publică reprezintă forţă de primul rang. Meşteri-strică se ivesc pe toate satele. Trec însă nebăgaţi în seamă. Poporul treaz îi persifleează şi truda lor nu are nici un ecou în popor. Numai unde domneşte ceva putred, unde nu există unitate în popor şi unde perversităţile au prins putere — pot triumfà falşii profeţi.

Pe veci am să fiu recunoscător mentorului meu,

[1] Vezi Nr. 17—19 din «Rev. Teol.» pe anul 1913.

că m'a trezit la conştiinţă şi mi-a deschis o perspectivă clară în situaţia mea de păstor sufletesc.

Abià în lumina povestirilor sale am înţeles rostul ţinutei Mântuitorului Hristos, care cercetà pe toţi oamenii, fie bogaţi, fie săraci, fie drepţi, fie păcătoşi, şi intrà cu ei în comuniune, pentru ce nu odată a primit împutări dela mai marii jidovilor, cari strigau: Pentru ce mânâncă şi bea cu vameşii şi cu păcătoşii (Marcu 2, 16). Hristos intrà în comuniune cu decăzuţii societăţii, nu ca să se asemene lor, ci să-i tragă la sine. Calea aceasta e cea mai naturală şi plină de succese. Toţi reformatorii şi conducătorii popoarelor calea aceasta au urmat-o. Dovadă lăţirea creştinismului [1] care de nu aveà umili propagatori, ce au intrat prin toate bordeele plebei, nu s'ar fi putut lăţì cu iuţimea fulgerului, cum s'a lăţit şi n'ar fi putut străformà psihicul popoarelor, cum de fapt s'a înoit acela dela Hristos încoace — în direcţie umanistă.

M'am decis deci a părăsì singuritatea locuinţei şi a păşì pe arena pe care atâţi bărbaţi mari ai bisericei şi-au câştigat laurii nemurirei şi, să zic, şi martiriul. Am eşit în lume, între oameni, unde altfel şi erà locul meu. De unde să încep? Cum să fac? Intrebări de aceste mă frământau, căci nu prea eram deprins a mă învârtì în societate, ba în tratarea cu poporul nu aveam nici o îndemânare, mă ştiam de tot stângaciu. Am ajuns la concluzia că trebuie să consult treaba cu soţia, care poate mi-ar da ceva sfat bun. De dânsa aveam lipsă şi din motivul, ca nu cumva lumea să-mi interpreteze pe dos păşirea în public şi să-mi scoată vorbe, cari în ochii uşor crezătorilor m'ar puteà şi compromite. Notez, că soţia Maria (fie iertată, căci de mult s'a mutat pe alte

---

[1] Sentinţa Apostol. Pavel: «Făcutu-m'am tuturor toate» este tipică şi clasică totodată.

plaiuri mai scutite de frământări) erà din numărul femeilor virtuoase, şi mie foarte adictă. Pe timpul rătăcirilor mele, de cari a mai fost vorba, a împărţit cu mine întreg greul vieţii şi nici pe o clipă nu m'a părăsit. Acum apoi mi-a declarat sus şi tare că e aplicată la orice jertfă personală, numai să se asigure succesul final. Cetitorul va zimbì şi se va întrebà: *Au şi Saul între proroci* (I Imp. 19, 24)? Ce amestec poate să aibă o femeie în afacerile de pastorală? Să nu grăbească însă cu sentinţele injurioase. Inţeleptul a zis: Cinstit este în porţi bărbatul ei (a femeiei harnice — Pilde 31, 23). Pavel în misiunea sa apostolică s'a ajutat mult cu femei devotate şi isteţe. Un caz. Iată cum se rosteşte chiar dânsul: Iară vă încredinţez vouă pe Fiva sora noastră, carea *este slujitoare bisericei din Kençhrees*, ca să o *primiţi pre ea întru Domnul după vredniçia sfinţilor, şi să fiţi ajutători ei în tot lucrul* orice ar poftì dela voi, *că şi ea slujitoare a fost altora şi mie însu-mi* (Romani 16, 1—2). Dacă Pavel s'a slujit de femei, de ce să nu mă slujesc şi eu, când ele sunt element atât de preţios bisericei prin nepreţuitele servicii ce i-le aduc? Situaţia satelor noastre chiar recere conlucrarea preoteselor. De o parte, că preotesele sunt aproape singurele inteligente ce convin cu poporul atât de sărac în lumini sufleteşti, iar de alta, fiindcă preotesele ca soţii de preot sunt cele mai chemate a câştigà inima femeilor dela sate, cari prin adicţiunea lor la aşezămintele bisericeşti hotărît constitue, cum se ştie, stâlpul bisericei.

Aşà dar m'am sfătuit cu soţia mea Maria. Din sfatul nostru comun a eşit: să iniţiem, de formă şi mai mult întâmplător, vizite pe la toate familiile din comună, ca să facem cunoştinţă personală — eu bărbaţilor şi dânsa femeilor sau mamelor. Ne-am înţeles apoi, că afară de

cunoştinţă, care ne erà scopul de căpetenie deocamdată — de câte ori ni se dă numai prilej — să împărtăşim şi sfaturi: dânsa relative la curăţenia casei şi grija copiilor, iar eu cele ce privesc daraverile zilnice ale oamenilor, venindu-le astfel în ajutor, spre a duce cu succes înainte lupta vieţii.

Intreprinderea n'a mers aşà neted, cum poate s'ar presupune. Trăind poporul, de când s'a plămăduit pe aceste plaiuri, în condiţii maştere, ba tras de atâteori pe sfoară din toate părţile, s'a deprins a fi conservativ şi puţin comunicativ. Secretele şi-le ţine încuiate în fundul inimei, puse sub şapte peceţi, şi nu le împărtăşeşte uşor, ales streinilor (cum eram şi noi socotiţi) nu comunică nimic. Cei mai mulţi din poporeni ne-au primit cu sfială. Se vedeà de pe feţe că bănuesc ceva. Ne ţineau, cum ulterior am aflat, de spioni, cari dau informaţii diregătorilor despre starea lor, ca să-i încarce cu dări şi amende. Ni-a trebuit ambilor toată arta afabilităţii — în parte şi a argumentelor doveditoare şi a oratoriei — că nu suntem trădători, ci binevoitorii casei, şi ne-am prezentat în calitate de pretini, ca să putem cât de cât împrăştia negura neîncrederei. Primile vizete n'au avut, deci, efectul dorit. S'au născut şi vorbe şi neînţelegeri pe urma lor. Fruntaşii nu înţeleau anume: de ce intrăm în toate bordeiele şi de ce nu restrângem vizitele numai la casele lor. Cutare şi cutare e mişel, altul păcătos, celalalt sărac şi prost; prea mare umilire pentru preot a le face cinste cu prezenţa sa! Potop-potop curgeau resonamentele de felul acesta, şi aproape nu vreau să înceteze şi dupăce am adus înainte drept scuză cuvintele Mântuitorului: Nu trebue sănătoşilor doftor, ci bolnavilor, că nu am venit să chem pre cei drepţi, ci pre cei păcătoşi la pocăinţă (Mat. 9, 12—13).

A doua vizită — fiind oarecum dărâmat păretele despărţitor — a mers mai uşor. Oamenii nu ne ţineau străini, ca mai înainte, legau mai bucuros vorba cu noi, şi păreà că se simt oarecum onoraţi de prezenţa noastră. Gheaţa erà spartă, simpatia poporului câştigată. Teama poporului însă n'a prea lipsit nici atunci. Căci deşì vizitele, sau mai bine zis apostoliile, le făceam în timp când oamenii erau pe acasă şi nici ceva lucru pe afară, cum e datina cultivatorilor de pământ şi vite, nu aveau, casele de cele mai multe ori le aflam cam neglese, copìii ştrengărind şi neîmbrăcaţi cum se cade, câte odată nici nu se spălase încă în ziua aceea. Aceasta făceà să roşească oarecum femeile şi să aibă vorbe de scuză. Noi, motivând neoportunitatea vizitei, se înţelege acceptam scuzele. Preoteasa îndată adaugà însă, că la dânsa prima grijă, când se scoală, sunt copìii şi casa, pentrucă, vezi bine, pot să vină oaspeţi neaşteptaţi când nici prin minte nu ne trece. Oaspele cel mai pretensiv, de sine înţeles, e sănătatea şi estetica casei. Pentrucă sănătatea căsenilor pretinde curăţenia în case şi îmbrăcăminte şi premenirea aerului, cerinţe tot aşà de importante, ca şi hrana pe seama omului. Se întrà după aceste întroduceri în meritul conversaţiilor, odată de cultură şi higienă, altădată de daraveri casnice, religioase şi economice, cu un cuvânt tot ce se potriveà casei în care ne aflam. Conversaţiile erau ţinute în ton afabil, preserate şi cu glume şi exemple practice, ca să intereseze. Au obvenit şi cazuri, că preoteasa în mod practic a arătat cum se înfaşă şi nutresc bine copìii şi cum se aranjază lucrurile din casă, iar eu am făcut socoate omului, i-am arătat cum se aleg şi păstrează seminţele, cum se prepară nutreţul ce se dă vitei, ca să se cruţe şi să fie şi hrănitor ş. a. ş. a. Predările noastre nici când n'au vă-

tămat pe nime, pentrucă n'am făcut nimănui nici o imputare. Hulele, dojanele și vorbele cu ascuțișuri peste tot nu au efectele sperate, ci contribue numai la îndârjirea publicului. Vina — dacă cumva trebuià undeva constatată — am pus-o totdeauna pe neștiință și împrejurări. Persoanele, cărora vorbeam, dimpotrivă cât se poate le-am încurajat și lăudat pentru nizuința bună de care dau dovezi. Prelegeri formale erau convorbirile și treceau nu odată și în domeniul istoric. De aceea persoanele din casă (de cele mai multeori veneau și vecinii să aziste) se grupau cu toate în jurul nostru și ne sorbeau toate vorbele cu o vădită plăcere. Se înțelege, că și noi numai adevăruri deplin exacte și verificate de praxă și știință am predat. Propagarea minciunei n'a putut intrà în programul nostru. De aceea poporul din ce în ce ni-a dat atențiune și despărțirile după fiecare vizită din ce în ce purtau timbrul *amiciției*. Nu a trecut chiar multă vreme pânăce lucrarea aceasta a adus publicul la convingerea, că binele poporului, în adevăratul înțeles al cuvântului, ne zace la inimă.

Sfaturi dam oamenilor pe calea prieteniei ori unde conveneam cu ei. Pe lângă mine ori soția mea nime nu treceà să nu prindem vorbă cu el. Chiar și copiii ce-i întâlneam pe drum, îi opream în loc și-i întrebam: de unde vin, unde se duc, în ce afaceri umblă.

Statorită încrederea reciprocă, oamenii tot mai mult mi-au divulgat neajunsurile și grijile ce-i amenință, cerându-mi ajutorul. Nicicând nu le-am refuzat ajutorul, nici m'am scuzat înaintea lor cu neputința și pedecile ce mi-se pun. Și în cazurile cele mai desperate vorba mea erà: Voi încercà! Voi face totul ce pot face pentru tine! Și mă supuneam fără hezitare studiului din cărți. Neaflând din cărți ceeace îmi trebuià, o dam pe la vre-un

specialist în afaceri (pe la medic şi advocat). Pe om nu-l părăseam înainte de a-l orientà şi ajutà — după ale mele puteri. Vizitele nici nu au mai fost apoi lucruri forţate. Anume se întrebau oamenii, când dau pe la ei, ba ei mă pofteau. Vizitele pentru casa în care intram devenise eveniment, aşteptându-mă care de care mai cu drag, unii pregătind chiar şi *mese* din prilejul descinderei în casa lor. Ideea fundamentală a curăţirilor religioase, a umblărei cu procesiuni, a sfinţirei caselor credincioşilor ş. a. la început — paremi-se — aceasta a fost: Să introducă legătură personală între popor şi administratorii tainelor divine, ca astfel să se fortifice mai bine credincioşii în pornirile bune şi mai nemijlocită să fie acţiunea duhovnicilor asupra publicului. Pomenile au rost religios şi social. Decadenţa ce se observă astăzi a putut urmà numai mai târziu, când a scăzut zelul apostoliei la persoanele ecleziastice şi tipicul bisericesc a devenit un fel de formalizm, punându-se mai mult pond pe mesele încărcate decât pe acţiunile religioase împreunate cu acele. Pomenile departe de a se stârpì, deci, trebuesc din contră cultivate şi aduse în consonanţă cu adevăratul duh bisericesc. Ce mă priveşte pe mine, am rezistat ispitelor. Invitarea la masă de cele mai multeori nu am putut-o refuzà, căci se puteà produce iritaţie la ceice mă pofteau, dar am spus oamenilor, să nu cumva să creadă, că mòtorul meu este stomacul şi i-am dojenit puţin şi afabil, aplicând cuvintele Apostolului: Eu nu v'am îngreunat pe voi... Au doar prin cineva din ceice i-am trimis la voi v'am jefuit pe voi?... Au doară va jefuit Tit? Au nu cu un duh am umblat, au nu pre aceleaşi urme? (II. Corint. 12, 16—18). Da am dojenit, deşì am primit învitarea, ca să nu ţină de mine că fac apostolie egoistă. Apostoliile egoiste produc

cea mai mare aversiune, cum zi de zi arată exemplele de acest fel ale acelor conducători de popor, cari fac şi îndeamnă mulţimea la unele prestaţii, ca cu atât mai mare parte din danii să li-se vină dânşilor. Că de mine a fost departe egoismul acesta, am dovedit-o faptice. După fiecare masă mulţămeam căsenilor pentru ospitalitate, şi adăugam în onoarea zilei fondului bisericesc de ajutorare, creat anume spre a promovà caritatea publică şi a venì în ajutorul familiilor nenorocite, anumită sumă care de regulă egalà prânzul meu. Şi mesenii se asociau bucuros, rezultând frumoase colecte dela câte o masă mai mare, prin ce şi fondul în curând a putut fi pus în aplicare, distribuind săracilor din comună la fiecare sărbătoare mai mare bisericească însemnate ajutoare materiale.

Despre aceste va mai fi de altfel vorba. Acì mai amintesc numai, că foloasele intimităţii între familia mea şi popor şi-au avut roadele nepreţuite. Credincioşii nu se simţiau bine, dacă nu eram şi eu de faţă la toate bucuriile şi durerile lor. Nici n'ar fi întreprins cineva ceva, să nu întrebe şi de mine, pentru ori ce bun din lume. Veneau la mine, mergeam la ei. Un fel de legătură ne ţineà de olaltă, legătură sufletească, dar mai puternică ca ferul. Orice încercare de a o rupe s'a dovedit zadarnică. De se supărà de ceva vorbă mai aspră bărbatul, îl ţineà în frâu femeea, de se năcăjià cumva femeea că am apostrofat-o pentru ceva, bărbatul sau soţul îndată o întorceà zicându-i: Să şti, că tu eşti păcătoasa! cere-ţi iertare! De altfel cazurile de felul acesta nici nu obveniau. Ştiind că eu nu divulg nimic din secretele nimănui, orice persoană şi orice secret aveà, nu hezità a mi-l comunicà între patru ochi. Aşa făceam şi eu *dojanele* pentru faptele şi purtările necuviincioase ale persoanelor;

nu public, ci între mine şi cel greşit. Tratam în secret afacerea şi în secret aduceam pe vinovaţi la recunoaşterea vinovăţiei, la mărturisire completă. In secret urma îndreptarea. Deprinderile rele de durată mai proaspătă, neprefăcute în a două natură erau abandonate din partea vinovaţilor mai cu uşurinţă, pe neobservate. Stârpirea destrăbălărilor intrate dejà în sânge mergeà însă foarte greu. Morboşii de acest fel ori decâte ori dau faţă cu mine roşaţa le treceà preste faţă. Se ştiau vinovaţi. Inţelegeam bine lupta sufletească, ce se petrece în ei şi-i îmbărbătam mereu. Erà lipsă să-i îmbărbătez. Preotul trebue să tragă la sine şi să ridice pe cel căzut în abiz, nu să-l respingă dela sine şi să-l facă a cădeà şi mai tare depărtându-l de societatea oamenilor cinstiţi. Câţi cad, numai fiindcă nu le spune nime câte o vorbă sinceră şi nu caută nime a le arătà blândeţa creştină — îndulgenţa ce fiecare păcătos ca «fiu lui Avraam» o merită. Aproape totalitatea aşà numiţilor incorigibili — hotărât afirm — am dobândit-o, aplicându-le vorbele lui Isus: «Iertăţi-se ţie păcatele cele multe că ai iubit mult;» iar cui se iartă puţin iubeşte puţin. Doar şi Isus cu bunătatea a covârşit fărădelegea. Bunătatea întăreşte voinţa bună, şi cel ce are vointă dejà e mântuit. Sugerează, păstorule, decăzutului foloasele ridicărei din noroiul păcatului şi întăreşte-l în credinţa, că dela dânsul atârnă a se ridicà ori a se afundà, şi vei vedea că cel crezut perdut îşi revine în fire! Oare nu s'a întors şi feciorul ce-şi cheltuise toată averea cu femeile depravate şi a ajuns la marginea peirei? Ba şi-a venit în fire. El a strigat: Scula-mă-voi şi mă voi duce la tatăl meu şi voi zice lui: Tată! greşit-am la cer şi înaintea ta (Luca 15, 18)!

Sugerarea voinţei, adevărat, aparţine problemelor

celor mai gingaşe pastorale. Preotul trebue să-şi aleagă bine momentul când păşeşte faţă de un incorigibil, ţinând cont de firea omului şi de împrejurările între cari se află. Beţivului înzadar îi voiu predică despre trezire în starea sa turmentată. Indată ce-şi vine însă în fire şi-şi cunoaşte starea, mă pot apropià de el, mă şi apropiam atunci. De regulă legătura cu asfel de persoane o căutam când presupuneam că se află în ceva strâmtoare, fie materială, fie morală — d. p. pe beţiv l-au părăsit toţi ai lui şi-şi tânjeşte vieaţa flămând şi gol pe lângă garduri. Prima mea agrăire erà arătarea compătimirei adânci faţă de nenorocit. Urmà întinderea mânei de ajutor, fie cât de mic ajutorul, chiar şi-o singură vorbă bună. Descriam apoi înaintea lui cinstea şi alte foloase ce pot rezultà din îndreptare; în câteva cuvinte aminteam şi urmările rele, dacă mai perzistă în păcat, stârnind prin aceasta în sufletul năcăjit căinţă. Espunerile vii şi intuitive, din cari clar transpirà şi râvna mea de a-i sta într'ajutor, de regulă se sfârşeau cu dorinţa nefericitului, de a eşì din primejdia ce-l ameninţă. «Mă stăpâneşte păcatul, părinte! Ce să fac?» Cam aceste erau primele vorbe de reculegere. Pasul cel mai important de îndreptare erà făcut. Veneà rândul la cautelele de a-l întări în propusul bun, ca să nu recadă în patimă. Aceste se realizau luând — *cu propria lui învoire* — sub aripa mea pe pacient. Făceam pe tutorul său şi-l împăcam cu soţia, copiii şi cu toată lumea cu care erà certat. (Pătimaşii de regulă au ceva pe inimă şi în amăreala lor se dedau patimei). Nu întrelăsam a-i aduce apoi înainte pildele bune a înaintaşilor (părinţi, moşi, strămoşi) şi a apelà mereu la bunul său simţ şi cinstea, care trebue să împodobească pe ori-care creştin, ori care om de omenie.

Procedura e obositoare, nu-i vorbă, şi recere multă obnegaţie şi mult zel din partea preotului, dar — să nu se uite — în aceasta culminează chemarea preoţească, şi preotul ce nu-şi face scrupuli din apostolie, ci rămâne curat pe lângă prescrisele tipicului, denotă că e năimitul despre care Mântuitorul se rosteşte: Iară năimitul şi carele nu este păstor, ale cărui nu sunt oile ale lui, vede lupul viind şi lasă oile şi fuge, şi lupul le răpeşte pe ele şi risipeşte oile (Ioan 10, 12). Oboseala şi lipsa de timp cu care unii îşi scuză lipsa apostoliei sunt numai pretexte. Au e mare lucru a da din când în când printre oamenii din sat? Au nu simte trebuinţa variaţiei fiecine în ocupaţiuni? Nu înţeleg cum poate sta cineva câte o săptămână întreagă în casă, fără a se arătà între fii sufleteşti. Aşà se explică urâtul de care mulţi sufer din generaţia mai tineră, căci monotonia vieţii omoară şi sufletul şi trupul, degradându-ne la starea de fiinţe brute. Convertirile[1] de cari vorbesc, prelângă că procură adevărata mulţămire sufletească, dau fiecărui preot ocazie a *studià natura oamenilor*, adecă a-şi *adunà experienţă*, care îi prinde foarte bine la pregătirea predicelor cu cari trebue să se îndeletnicească.

Pe urma acţiunilor acì expuse, intimitatea dintre mine şi turmă s'a desăvârşit. Casa mea devenise un fel de centru, unde peregrinà poporul şi de unde se da impulsul la toate lucrurile bune. *(Binecuvântată fie memoria mentorului ce mi-a sugerat înfăptuirea aceasta!)* A contribuit — ce e drept — la creşterea influinţei mele şi trecerea ce o aveam la organele publice de stat. Ştiindu-mă acele persoană deşteaptă, în toate acţiunile importante

[1] Convertirea decăzuţilor, apoi convertirile *prozelitistice* confesionale.

pentru comună, cereau și avizul meu. Mi se da prin urmare ocazie a face mult bine obștei și a întreveni în favorul parohienilor năcăjiți. Calea-mi la oraș adese sămănà a procesiune. Lume nenumărată mă împrejmuià ca «popoarele» pe Isus. Unii mă întrebau de una, alții de alta, cu toții mă voiau de interpret al lor. Nimănui n'am denegat, cum am mai zis, nici cel mai mic serviciu. Antagoniștilor le-am anticipat însă totdeauna, că cu dânșii stau de vorbă numai prezentându-se ambe partidele deodată în fața mea, ca să cunosc bine cauzele de neînțelegeri și eventual să pot aplanà divergențele dintre ei. S'au conformat aproape fără hezitare, și nici nu s'a căit nici o partidă, că i-aș fi fost nedrept. Dimpotrivă, succedându-mi a-i domolì, ba a-i împăcà chiar, și o parte și alta m'au binecuvântat. Intimitatea s'a fortificat atât de mult, că pe urmă toți capii de familie mă îmbulzau cu cererile: să le fiu naș, va să zică să intru cu ei în un fel de legătură mai strânsă sufletească. Nașii în vieața satelor au roluri importante, pentrucă finii se alipesc de ei cu tot devotamentul și sunt în stare a trece prin foc și apă, numai să poată fi pe voia nașilor. Nănășia îmi impuneà unele jertfe materiale, dar nu le-am crutat. Foloasele de tot felul ce urmau din nănășie au întrecut cu mult prestațiunile mele. Preotul ce nu ține la acest moment și nu caută legăturile aceste spirituale cu poporul, nu merită alt calitativ, decât că e scurt văzător și nu pricepe că prin refuzurile ce le face își taie creanga de sub propriul picior. Eu am ținut și am devenit aproape idolul poporului.

O vorbă încă, și am încheiat acest capitol.

Intorcându-se multe persoane pe la mine, se înțelege, că vorbele curgeau ca apa pe gârlă. Dintre vorbe poate, unele vor fi fost pișcătoare pentru unii ori alții,

ales din cei ce nu erau de faţă. Poate că cei ce duceau vorbele mai departe, după firea lor de flecari, mai adaugau câte-ceva dela ei criticei şi persoanele atinse luau lucrul de blam, deşi aevea nu erà blam. Intr'o bună dimineaţă mă pomenesc cu soţia, că vine la mine şi-mi comunică un caz de serioase animozităţi, escat pe urma unor vorbe schimbate în casa noastră, apoi îmi zice: *Facem regulă; în casa noastră să nu se facă nici când critică persoanelor — ales absente şi din casa noastră să se eschidă cu totul personalităţile!* Zis şi făcut! Animozităţile iscate le-am aplanat cu tact şi prevedere grabnic. Palavrele s'au alungat apoi. *Nime nu mi-a adus nici o veste picantă şi nici a dus de acelea din casa mea.* Toate conversaţiile se mişcau pe teren idealist; şi am avut pace statornică cu toată lumea.

Vasile Gan
protopop.

O scriere valoroasă.

Nicodem Milaş: **Dreptul Bisericesc Oriental,** traducere de *Dim. I. Cornilescu* şi *Vasile S. Radu*, revăzută de *I. Mihălcescu.* Bucureşti. Tipografia «Gutenberg» 1915. pag. 606.

Răposatul episcop al Zarei, Nicodem Milaş, a încuviinţat traducerea în româneşte a opului său «Dreptul Bisericesc Oriental» şi astfel putem cetì şi în româneşte o constatare făcută de dânsul în amintitul op, la pagina 20, că: «Până în ziua de azi, n'a apărut în nici o limbă o lucrare, în care să se fi expus în total dreptul actual din Biserica greco-orientală; căci ori nu s'au dus la sfârşit, ori se ocupă numai cu dreptul unei biserici particulare». Constatarea aceasta o face marele canonist Milaş numai cu privire la prelucrările sistematice ale materialului dreptului bisericesc, cari prelucrări să cuprindă legile existente în întreaga biserică ortodoxă universală, cum şi normele, cari se află în vigoare în bisericile particulare. Lipsa unei atari prelucrări o reliefează autorul şi în prefaţa ediţiei germane a opului

său, unde, între altele, spune că acestei necesităţi a voit să-i satisfacă prin tipărirea acestui manual de drept bisericesc. Bogăţia isvoarelor consultate de dânsul o scoate la iveală autorul în această prefaţă în mod deosebit, pentru-ca oricine să se poată convinge pe baza izvoarelor despre părerile lui şi felul de a privì diferitele chestiuni ale dreptului bisericesc.

Traducătorii acestui op de valoare mare, au şi reliefat în prefaţa traducerii prin peana învăţatului profesor Dr. Ioan Mihălcescu dela universitatea din Bucureşti, că tocmai fiind Milaş în tratarea diferitelor materii totdeauna bazat pe izvoarele dreptului bisericesc, a ştiut să trateze diferitele chestiuni din punct de vedere istoric, a analizat legiuirile pur bisericeşti şi politico-bisericeşti ale tuturor bisericilor ortodoxe. Toate acestea «fac din acest drept bisericesc nu numai cel mai de seamă manual ortodox, dar îl pun chiar mai presus de cele mai multe manuale de drept Bisericesc romano-catolic şi protestant».

Această apreciere meritată e numai un dreptar al valorii foarte mari a traducerii de faţă. Traducerea în sine încă e o operă de mare valoare, fiind ea traducerea unui op tradus dejà în toate bisericile aparţinătoare ortodoxiei. Şi mai e un criteriu pentru măsurarea valorii traducerii. Criteriul acesta îl luăm dela o altă mărturisire din prefaţa traducerii, că adecă «cunoaşterea canoanelor... e prea puţin răspândită în clerul românesc». E destul să adeverim această afirmaţie cu privire la stările noastre, având în vedere, că dela anul 1868 Compendiul de drept canonic al cărturarului — mitropolit Şaguna ocupă tot locul prim. De atunci pe acest teren la noi nu s'a făcut cu desăvârşire nimic.

Având acum traducerea celui mai de valoare manual de drept bisericesc al bisericii răsăritene, putem să ne îndreptăm întrelăsările. Avem mijlocul cel mai important prin care trebue să ajungem la cunoaşterea normelor de ocârmuire a bisericii. Ce e mai mult, cetind cu luare aminte şi urmând în toate acţiunile vieţii noastre bisericeşti după părerile canonistului Milaş, dovedim, că şi noi ştim, cumcă biserica este împărăţia lui Dumnezeu pe pământ (Matei XVI, 18). Biserica deci e o instituţie dumnezeiască pe pământ şi despre aceasta ne învăţă tocmai cunoaşterea temeinică a dreptului bisericesc, care îşi are baza

în principii tot de origine dumnezeiască. Căci precum a zis Isus Hristos, că biserica e împărăţia lui Dumnezeu pe pământ, tot acelaş dumnezeiesc Isus la Matei XVIII. 16—17 prezintă biserica ca pe o comunitate de credincioşi, cari se pot şi trebue să se conducă de aceleaşi norme faţă de alţii cari nu se supun acelor norme. Locul citat adecă ne spune să sfătuim între patru ochi pe fratele, care ne greşeşte şi arătându-se renitent să-l sfătuim între martori, iar dacă nici aşà nu ajungem cu el la rezultat bun, să-l spunem bisericii «şi dacă nu ascultă nici de biserică, să-ţi fie ţie ca un păgân şi vameş». Evident, că aici Mântuitorul vorbeşte de «biserică» şi că pentru a aveà dreptul să considere de păgâni şi vameşi pe aceia, cari nu-i urmează învăţăturile, trebue să aibă oameni, cari respectă şi urmează acele învăţături şi a doua oară trebue să aibă norme cari să le poată aplicà faţă de «păgâni şi vameşi». căci numai aşa, dar numai aşa poate zice adevărata biserică despre cei ce nu ascultă de ea, că aceia sunt pentru ea păgâni şi vameşi.

Acesta e senzul acestui loc al sfintei Scripturi, de care leagă Milaş originea dreptului bisericesc. E atât de măreţ felul cum expune Milaş necesitatea dreptului bisericesc, şi această expunere clară ne reaminteşte, că precum e de necesară ştiinţa dreptului bisericesc, tot aşa e de necesar ca ocârmuitorii bisericii să-şi respecteze normele prescrise de dreptul acesta. Milaş face deosebirea corect între Drept canonic şi bisericesc, spunând, că numirea de drept canonic se poate folosì numai fiind vorba de acele legi bisericeşti — numite canoane — cari sunt obligătoare pentru întreaga biserică şi cari s'au adus până în veacul al IX-lea şi sunt cuprinse în colecţiunea fundamentală de canoane, încheiată în anul 1883 în forma nomocanonului în 14 titluri (pag. 7, 8 şi 65). Totuş pentru numirea dreptului de azi din biserică se întrebuinţează numirea de drept bisericesc, pentru-că şi după veacul al IX-lea au legiferat factorii competenţi pe seama bisericii, dar acele norme nu se numesc canoane, fiindcă n'au intrat în colecţia de canoane, care s'a încheiat în veacul al IX-lea. Dreptul canonic aşadar e baza celui bisericesc, dar nu e aşa de vast ca acesta după extenziune.

Din opul lui Milaş învăţăm, care e locul bisericei în domeniul dreptului, care e poziţia dreptului bisericesc în sistemul

general al dreptului, arătând, că raporturile de drept au trei domenii: drept bisericesc, privat şi public, după cum privim pe om: ca membru al bisericii, în sine şi ca membru al statului. Expunerile sale ne prezintă pe omul deplin stăpân în materie juridică, pentru-că despre aceasta mărturisesc notele, — de cari e însoţit textul, — luate din cei mai renumiţi jurişti, cum e Puchta, Savygni Bluntschli etc. Pe lângă aceasta se referă şi la cei mai celebri autori de drept bisericesc romano-catolic şi protestant, ca: Phillips, Walter (catolici) şi Richter şi Wasserschleben (protestanţi).

Milaş împarte materialul în 5 părţi: I. Izvoarele dreptului bisericesc şi colecţiunile lor; II. Organizaţia Bisericii; III. Administraţia bisericii; IV. Vieaţa bisericii şi V. Raportul dintre biserică şi stat şi eterodocşi.

Un deosebit serviciu face autorul prin înşirarea unei conştienţioase serii de lucrări asupra literaturii dreptului bisericesc, asupra izvoarelor, menţionând şi de Constantin Popovici jun. care a scris: Fântânele şi codicii Dreptului bisericesc. La lucrările sistematice menţionează dintre Români pe Şaguna, Boroianu şi Pocitan.

La pag. 19 şi 22 autorul face amintire de opul lui *Euthimius Ioannovis:* Principia Iuris Ecclesiastici veteris orthodoxae orientalis Ecclesiae, despre care spune că a văzut numai primul volum, care tratează despre persoanele bisericeşti. Despre exemplarele volumului al doilea deduce, că trebue să se fi ars toate în timpul revoluţiunii ungare. Se află însă un exemplar al volumului al II-lea în biblioteca societăţii «Andreiu Şaguna», care volum tratează: «de rebus sacris, et profanis, cum speciali tractatu de matrimonio». Cum se vede, învăţatul episcop, neavând la îndemână decât volumul prim, a dedus, că în volumul al doilea autorul va fi tratat materialul întreg, dar deducţia se pare a fi nebazată, căci volumul al doilea — apărut în Neoplanta în 1844, cu trei ani mai târziu ca primul volum, — nu exhauriază întreg materialul, ci tratează numai despre lucrurile sfinte, biserică, altar, amvon, mănăstiri etc., apoi despre căsătorie şi la sfârşit despre lucrurile profane, încheiând cu măsurile şi pondurile, câtă vreme lipseşte cartea a III-a, care tratează despre delicte şi judecata bisericească. Fiindcă al doilea volum

nu cuprinde şi cartea a III-a, — (despre care titlul volumului I. şi II. aminteşte: Principia Iuris Ecclesiastici... quae collegit, et in *tres* Libros: de Personis; item de rebus, cum speciali Tractatu de Matrimonio; atque de Delictis, et Iudiciis,... in linquam Latinam vertit Euthimius Ioanovics), — urmează, că de sigur cartea a treia a fost rezervată în al III-lea volum, care nu ştim să fi apărut. Despre acest op al lui Ioanovics se zice, că l-ar fi folosit mitropolitul Şaguna la compunerea Compendiului său de Dreptul Canonic.

Izvoarele dreptului bisericesc le expune cu un exat şi larg aparat ştiinţific şi în fiecare propoziţie cetitorul are ocaziunea de a se convinge, că totul în biserica noastră se bazează pe păstrarea învăţăturii sănătoase a evangheliei creştine. Face o comparaţie corectă între tradiţie şi dreptul uzului, tratează despre legile civile ca izvor al dreptului, apoi despre dreptul canoniştilor. Cu privire la întrebuinţarea izvoarelor dreptului, aplicarea şi puterea obligatoare a legilor bisericeşti, Milaş e de părerea, că Biserica a avut şi va aveà «totdeauna dreptul, ca, ţinându-se strâns de principiile fundamentale, exprimate în poruncile principale ale Evangheliei, să desfiinţeze, după împrejurări, normele vechi şi să dea altele noi. Dupăcum odinioară sinoadele posterioare desfiinţau unele norme ale sinoadelor anterioare sau le dădeau altă formă, tot aşà şi azi, dacă s'ar adunà un asemenea sinod, ar puteà face uz de acest drept»... «Numai adevărurile credinţei şi moralei nu pot fi desfiinţate niciodată» (pag. 50—51). Tot la acest loc ne dă ocazie Milaş să ne întipărim bine în memorie, că după promulgarea unei legi, datoria de căpetenie a autorităţii bisericeşti e să facă totul pentruca aceà lege să fie ascultată, spre care scop însă conducătorii înşişi vor aveà să respecteze legile bisericeşti, căci şi regii sunt supuşi lor, adecă acelor legi!! Normele explicării legilor şi abrogării legilor le tratează cu aceiaş claritate şi cu aceiaş metodă, conform căreia principiile expuse le aduce în raport cu părerile celor mai savanţi jurişti.

După privirea generală asupra izvoarelor, autorul se ocupă de izvoare în deosebi. Izvoarele le împarte în două grupe mari: generale şi particulare. Izvoarele generale le expune după însemnătatea ce o au: *a*) *Izvoare fundamentale* (Sf. Scriptură; Sf.

Tradiţiune şi canoanele); *b*) întregitoare, cari cuprind hotărîri sinodale aduse după încheierea nomocanonului în 14 titluri; izvoare auxiliare, adecă părerile, tratatele şi comentariile canoniştilor renumiţi; *c*) legile vechi civile-bisericeşti. Izvoarele particulare sunt acelea, cari privesc bisericile autocefale de azi. Atât despre izvoarele generale cât şi despre cele particulare tratează pe larg, adăogând note subliniare, cari dau posibilitate cetitorilor să se adâncească şi mai profund în materie. O mică observare e de făcut aici şi anume cu privire la folosirea expresiei «izvoare particulare». Ediţia germană vorbeşte consecvent despre «besondere Quellen» iar traducătorii ediţiei noaste la pag. 61 folosesc termenul «izvoare *particulare*», însă la pag. 107 le numesc «izvoare *speciale*», cu toatecă mai corectă e expresia «izvoare *particulare*», carea ar fi să se menţină de traducători peste tot, câtă vreme bunăoară şi la pag. 8 vorbesc despre «dreptul *particular*».

Altcum însă expunerea întreagă ne dă o instruire deplină şi ne clarifică fiinţa izvoarelor generale, — cari au obligativitate pentru orice biserică singuratică, care vreà să nu piardă caracterul ortodoxiei, — precum şi a celor particulare, cari sunt ale singuraticelor biserici şi sunt condiţionate de raportul lor cu statul şi de organizaţia lor externă.

La izvoarele particulare aflăm înşirat şi Statutul Organic al mitropoliei din Sibiiu. Aici se fac însă (pag. 123) unele erori, ca: se spune, că autonomia bisericii noastre s'a recunoscut prin articolul de lege 19 din legea ungară. E o eroare de tipar aceasta, căci prin articolul IX. am dobândit autonomia. Se foloseşte apoi expresia «*conventul* mănăstiresc», câtă vreme Statutul organic are termenul: «*sinodul* mănăstiresc».

Partea a doua a cărţii — după cum am mai spus — se ocupă cu *organizaţia bisericii*. Vorbeşte mai întâi despre biserică în genere. Intemeierea solemnă a bisericii s'a făcut prin răstignirea Mântuitorului pe cruce; capul bisericii e unul: Hristos, ceeace se argumentează şi cu argumente raţionale, căci biserica e o împărăţie spirituală, prin urmare poate aveà numai un cap spiritual suprem cu deplină putere de conducere. Puterea bisericească trebue deci împărţită la conducătorii spirituali din diferite

locuri ale lumii creştine. Omul e muritor şi prin urmare nu poate fi conducător veşnic al bisericii (pag. 171—172).

La locul acesta, pentru a cunoaşte prin dovezi părerile canonistice ale lui Milaş, relevăm pe scurt părerile ce le are cu privire la raportul dintre clerici şi laici. «Chiar dacă laicii n'au drept să fie organe ale lucrărilor dumnezeeşti din Biserică, totuş, ca oameni şi creştini, ei dispun de aceleaşi mijloace şi puteri care ţintesc la binele ei şi care sunt impuse şi păstorilor bisericii; ca atare ei pot şi trebuie să-şi întrebuinţeze puterile ori de câteori e vorba de binele Bisericii» (pag. 181). Ei pot exercità puterea magisteriului, dar cu ştirea şi învoirea ierarhiei. Insă «potestas ordinis» o poate exercità numai ierarhia. Puterea ierarhică are dreptul să conducă toate afacerile privitoare la Biserică, iar laicii pot conlucrà. Pentrucă spiritul bisericii ortodoxe cere conlucrarea aceasta. Dar toate drepturile poporului sunt condiţionate de adunarea episcopilor, care exercită puterea bisericească în sinod ecumenic peste toată lumea şi în sinod local cu putere obligătoare pentru bisericile particulare.

Nici o afacere administrativă nu se poate aranjà fără episcop. Drepturile poporului atârnă de ale episcopilor. Milaş arată că, ce e drept, la sinoadele vechi luau parte şi laicii, dar vot decisiv aveau numai episcopii. Laicii luau parte la sinoade şi ascultau desbaterile. E însemnată mai ales pentru biserica noastră constatarea că: «*După cum în sinoadele ecumenice şi în sinoadele particulare, tot aşa şi în consistoriile eparhiale, numai preoţii au dreptul să intervină şi să dea hotărîri.* De aceia laicii care după organizarea fundamentală a bisericii orientale, nu puteau luà parte de drept în sinoadele bisericeşti amintite, nu pot luà parte nici la adunările consistoriilor eparhiale, nici în chestiuni de credinţă, nici în afaceri de administraţiune bisericească» (p. 184—185).

La p. 290 şi urm. ne spune Milaş, că la alegerea unui episcop luà parte poporul, clerul şi episcopii eparhiei. Poporul îşi dădeà părerea, iar episcopii decideau, care e cel mai vrednic, ori apoi episcopii propuneau, iar poporul se pronunţà. *Nimeni nu puteà fi episcop fără voia poporului.* Insă mai târziu s'au ivit neorânduieli la alegeri şi de aceea sinodul local din Laodicea a decis, ca poporul de rând să nu mai ia parte la alegerea

episcopului. Astfel cu încetul poporul nu mai participă și deja în veacul al XIII-lea s'a întrodus în foarte multe biserici particulare obiceiul, ca episcopul să fie ales numai de episcopi.

In oarecare măsură arată poziția laicilor față de cler, chiar și participarea la sinoadele ecumenice. Drept de vot au numai episcopii, iar ceialalți membrii ai clerului, preoți și diaconi, au numai vot consultativ. Și laicii pot luà parte (p. 240) însă nu cu vot decizător, ci puteau contribuì și ei cu explicațiile lor la lămurirea chestiunilor. Cu privire la dreptul poporului de a alege preoți, constată Milaș, că «dreptul poporului de a alege pe preot și a-l propune episcopului eparhial se poate păstrà numai acolo unde există dreptul ctitoresc formal și confirmat pe cale legală (p. 185). Cu privire la participarea laicilor la administrarea averii bisericii canoanele nu dispun nimic. Dar dejà în vremea apostolică s'au ales și laici evlavioși, cari dădeau mână de ajutor apostolilor în chestia veniturilor bisericești. La pag. 435 arată Milaș cu claritate cum s'a început rolul laicilor în administrarea averilor bisericești și explică originea epitropiilor de azi.

In partea a doua, după cele expuse despre biserică, tratează despre *autoritatea* bisericească, originea, subiectul și ramurile ei. Secțiunea a II-a a acestei părți expune doctrina despre ierarhie, alcătuirea ierarhiei, întrarea în cler, carea e în strânsă legătură cu chestia educației și culturii științifice a clerului. Se expun calitățile pentru întrarea în cler, se explică cuprinsul hirotoniei și se tratează și despre hirotonia celor de altă credință.

Secțiunea a treia a părții a doua ne înfățișază organele puterii bisericești și anume sinoadele ecumenice ca autorități ale bisericei universale; apoi se expune organizația bisericilor particulare.

Partea a treia ne prezintă *administrațiunea bisericească*. Mai ales e vorba despre păstrarea, răspândirea doctrinei creștine, după aceea despre administrarea lucrărilor sfinte, sub cari Milaș înțelege cele 7 taine și diferitele rugăciuni instituite de biserică. Milaș nu expune amănunțit doctrina despre taine, ci numai partea lor canonică, arătând condițiile validității unei taine (materia corespunzătoare, preotul sfințit legal și în sfârșit invocarea Sfântului Duh după o formulă anumită și cu gândul preotului la actul sfințirii pag. 366). Urmează apoi în partea a

treia legislaţiunea bisericească, jurisdicţiunea bisericească (unde se înşiră delictele şi pedepsele) şi se expune apoi dreptul bisericii de a aveà averi. Milaş separează aici averea bisericilor de chestia susţinerii clerului, căci şi izvoarele le separează. Subiectul proprietăţii averii bisericii e fiecare biserică locală, care dispune de avere (p. 427).

Partea a IV-a tratează despre *vieaţa bisericească*, carea consistă în înfăptuirea relaţiunilor de drept ale bisericii. Prin botez devine creştinul membru de drept al bisericii, se expune deci taina botezului. Apoi se arată modalităţile prin cari sunt primiţi eterodocşii în biserică şi anume: păgânii, se primesc în calitate de catehumeni, apoi creştinii neortodoxi prin botez sau prin mir-ungere, sau prin pocăinţă şi în fine per excepţionem se mai primesc în biserică — dar această normă e în uz numai în biserica greacă — catolicii şi protestanţii numai sub condiţia, dacă se botează.

După acestea urmează vieaţa liturgică. Punctul central e aici euharistia. Milaş arată că preotul care o celebrează trebue *absolut* să se împărtăşească, şi pentru aceasta să fie nemâncat. Se vorbeşte apoi despre venerarea sfinţilor, despre locurile sfinte, lucrurile sfinte şi timpurile sfinţite. Sub lucruri sfinte înţelegem acelea, cari se referă excluziv la serviciul divin. Unele se întrebuinţează direct pentru euharistie, altele independent de ea (d. e. cărţile sfinte). Celece se întrebuinţează direct (potirul etc). se numesc *sfinte*, celelalte (cărţile etc.) *sfinţite*. Tot în partea a patra se tratează şi despre căsătorie, apoi despre vieaţa societăţilor în biserică, între cari numără Milaş şi monahizmul, pe care îl prezintă ca lipsit de caracterul necesităţii în biserică, dat fiind, că în istoria bisericii, până la o vreme n'a existat. Societăţile laice însă sunt a se deosebì de ale monahilor, căci membrii lor nu depun votul monahal, nu duc vieaţă monahală comună etc.

Partea ultimă, adecă a cincea tratează despre raportul dintre biserică şi stat; mai întâiu primim o privire generală, care s'a luat numai în ediţia a doua a opului, căci din ediţia primă lipseşte. Se tratează apoi originea bisericii şi a statului şi independenţa lor, carea se face evidentă prin deosebirea ce este între amândouă. Căci biserica a fost fundată direct de

Dumnezeu, dar statele numai indirect, întrucât Dumnezeu a sădit în oameni tendinţa de unire; apoi biserica nu e mărginită nici în privinţa temporală nici locală, ca statul. State sunt multe, dar biserica e numai una. Biserica e dăinuitoare; statul se schimbă etc. Scopul ultim e vieaţa de veci pentru om, ca membru al bisericii, dar ca membru al statului e asigurarea unui traiu tihnit pe pământ. Nu urmează însă că între ele ar fi exclusă orice reciprocitate, pentrucă membrii bisericii în acelaş timp sunt şi membrii ai statului. Intre ele e un raport de ajutor reciproc; pentru biserică nu e de însemnătate sistemul politic al statelor; pe capii statelor îi consideră de unşi ai lui Dumnezeu şi învaţă pe membrii ei să asculte de dânşii, însă în aceiaş vreme îşi vede şi de misiunea sa divină. Biserica are principiul său, în temeiul căruia şi dacă e apăsată de stat, îşi îndeplineşte misiunea sa.

Milaş prezintă şi un tablou general al sferei de activitate a statului şi bisericii. În competenţa excluzivă a bisericii cad chestiile de natură spirituală: *a*) credinţa şi morala, serviciul divin, tainele (având în vedere caracterul lor bisericesc), administrarea internă a bisericii, primirea în cler etc. In competinţa statului cad: chestiuni de drept privat, violarea legilor statului etc. Chestii cari pot fi rezolvate de biserică şi stat în înţelegere comună ar fi: înfiinţarea de episcopii, stabilirea eparhiilor etc. In fine expune Milaş raportul dintre biserică şi celelalte societăţi religioase.

*
* *

Acum, când e vremea a încheià aceste rânduri, nu pot trece cu vederea a amintì, că traducătorii acestui op au săvârşit prin darea lui în româneşte o operă de mare valoare pentru biserica noastră ortodoxă-română de pretutindenea. Traducerea tălmăceşte în chipul cel mai fidel textul stabilit de marele canonist Milaş şi astfel întreaga traducere se prezintă ca o lucrare de mare preţ. De amintit este, — pentru a se ţineà seamă la o a doua ediţie, — că s'au strecurat multe greşeli de tipar (p. 7. *ecclesistica*, în loc de: *ecclesiastica;* pag. 56: *decudţiuni* în loc de: *deducţiuni;* pag. 127 *biseirica*, în loc de: *biserica;* pag. 305 notă: 34 în loc de: 24; pag. 377: *trantmise* în loc de transmise; pag. 472; *matura*, în loc de: *natura;*). Continuarea

la pagina 567 nu vine pe pagina 568 şi pe pag. 569, de aici continuarea vine pe pag. 568 şi apoi vine pag. 570. Paginile 574, 575, 576 şi altele, încă conţin erori de tipar. Credem, că la a doua ediţie se vor evita toate aceste erori.

De încheiere nu pot, decât îndemnà pe toţi aceia, cărora li-a fost şi le va fi dat să aibă trebuinţă de cunoaşterea canoanelor şi de orânduirile, după cari e condusă biserica ortodoxă a Răsăritului, să nu piardă ocazia, când vor aveà putinţă, — de a se provedeà cu acest op de mare valoare, al cărui autor cu drept cuvânt poate fi numărat la locul al doilea între cei mai de căpetenie canonişti ai bisericii ortodoxe-răsăritene, dupăce, — după părerea lui Milaş, — locul prim îl ocupă arhimandritul Ioan al Rusiei.

Dr. Gh. Comşa.

Solia dela mormânt.

Solia dela mormânt e solia învierii şi a vieţii! Solia bucuriei şi a păcii! Solia puterii în cer şi pe pământ! Solia apostolatului creştin!

«Bucuraţi-vă»! a fost salutarea cu care Cel înviat a întâmpinat pe mironosiţele (Mat. 28, 9) cari au venit în dimineaţa învierii la mormânt. Ele au făcut calea spre Golgota, au văzut pe Hristos în mijlocul chinurilor răstignirii, au auzit cuvintele prin cari «şi-a dat duhul», au văzut trupul Lui în mormânt şi peatra rostogolindu-se deasupra mormântului, ca şi pe inimile lor. Ce vor fi simţit ele acum, când au văzut înaintea lor *viu* pe Cel închis în mormânt şi din gura Lui au auzit cuvintele «Bucuraţi-vă!»? Nespus de mare a trebuit să fie bucuria lor. Închipueţi că ai fi în locul lor: ce ai simţi, creştine? *Bucuria învierii!* Solia acestei bucurii ne vine şi nouă astăzi.

«Pace vouă»! (Luca 24, 36; Ioan 20, 19, 21, 26) a fost solia cu care a venit Cel înviat în mijlocul ucenicilor săi «cari s'au bucurat văzând pe Domnul». «Pace vouă!» ce solie dumnezeiască e aceasta mai ales astăzi, în mijlocul unei lumi tulburate ca nici când altă dată! Dar pacea lui Hristos e pacea pe care lumea nu o poate da, pacea ce izvoreşte din armonia sufletului (Ioan 14, 27) care nu atârnă dela strâmtorările din afară

(Ioan 15, 18), ci se susţine şi în mijlocul lor. «Pace vouă!» e solia ce ne soseşte de odată cu învierea, în mijlocul gândurilor şi a tulburării inimilor noastre. «Acestea am grăit vouă, ca *să aveţi întru mine pace;* în lume scârbă veţi aveà, ci îndrăzniţi, eu am biruit lumea» (Ioan 16, 33).

«Datumi-s'a toată puterea în cer şi pe pământ» (Mat. 28, 18) — solia puterii care a triumfat prin înviere şi înaintea căreia trebuie să se plece toate puterile cereşti şi cele pământeşti şi «toată limba să mărturisească, că Domnul este Isus Hristos întru mărirea lui Dumnezeu Tatăl» (Filip. 2, 11). Sceptrul său e puterea cea mai înaltă. Impărăţia sa nu are margini, ca şi harul şi adevărul care stă la temeliile ei.

«Mergând învăţaţi toate neamurile» (Mat. 28, 19) — iată solia apostolatului! Dar *acest* împărat nu stă pe tronul măririi sale aşteptând ca oamenii să vină şi să se mântuiască. Dupăce prin sângele său ni-a răscumpărat şi ni-a deschis porţile ceriului, a trimis pe apostolii Săi să înveţe şi să vestească evanghelia vieţii şi a mântuirii la toată făptura.

«Iată eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârşitul veacului». Nici odată n'a rămas neîmplinită această mângăietoare făgăduinţă. Domnul a fost cu ucenicii Săi în Ierusalim, în Antiohia, în Efer, în Colose, în Galaţia, în Filipi, în Tesalonic, în Corint, în Atena, în Roma şi până la marginile pământului. *Şi astăzi El este cu urmaşii apostolilor şi cu toţi aceia cari păşesc pe urmele Lui.* El este şi cu noi, oricare ar fi terenul muncii noastre. El este cu noi, când mânile noastre slăbesc şi curajul inimei noastre scade. El este cu noi, când suntem împresuraţi de duşmani cari ne vor răul. Când se întunecă şi vifore se ridică ameninţătoare în jurul nostru, El este cu noi. Şi în valea întunecoasă a suferinţii şi a morţii, El este cu noi. El trăieşte, căci s'a dovedit mai puternic decât moartea şi mormântul, s'a dovedit Domn al puterii şi al vieţii.

Aceasta e solia care ne soseşte iarăşi dela mormântul Domnului în Dumineca învierii. Să o primim cu credinţă fiească şi neşovăitoare. Să o vestim cu entuziasmul primilor ei binevestitori, în această lume a uciderii şi a morţii. *Nouă ne trebue evanghelia vieţii.* Prin ea să turnăm în sufletele tuturor fiilor bisericei şi poporului nostru nouă puteri şi nouă nădejdi în

viitor. Nu poate fi închisă vieaţa în mormânt, căci rupe toate peceţile vicleniei şi răutăţii. Spuneţi tuturora, că după Vinerea patimilor soseşte totdeauna Dumineca învierii! Aşà e şi în vieaţa neamurilor şi aşà trebue să fie şi în vieaţa neamului nostru!

Acest curaj moral să-l înviem în toate sufletele, în legătură cu solia învierii Aceluia, care a zis despre sine: «*Eu sunt învierea şi vieaţa. Cel ce crede întru mine, de va şi murì, va fi viu, şi tot cel ce este viu şi crede întru mine, nu va murì în veci. Crezi aceasta?*» (Ioan 11, 25, 26). *Nicolae Bălan.*

Pilde şi asemănări.

Anotimpurile vieţii. Intr'o societate de oameni de diferite vârste s'a pornit discuţie asupra întrebării: care timp din vieaţa omului e cel mai fericit? Dupăce şi-au spus toţi părerile, a fost poftit să se pronunţe în chestie şi stăpânul casei în care se găsià societatea — un bătrân trecut de 80 de ani. Acesta, luând cuvântul, întrebă pe cei prezenţi, dacă au văzut grupul de pomi ce se găseşte dinaintea căsii sale, apoi zise: «Când soseşte primăvara şi în aerul blând al ei răsar mugurii şi florile pe arbori, mă cuget: cât de frumoasă e primăvara! Când vine vara şi pomii sunt acoperiţi cu frunziş des, în care se ascund pasările cântătoare, zis: cât de frumoasă e vara! Când toamna pomii sunt încărcaţi cu poame, iar frunzele lor au cele mai variate colori, gândesc: cât de frumoasă e toamna! In sfârşit când vine iarna şi pe pomi nu sunt nici frunze, nici fructe, atunci printre crengile desbrăcate de podoabe privesc în sus, cum mai înainte nu puteam, şi văd cum strălucesc stelele colo, întru cele de sus! Acum spuneţi-mi, care timp din vieaţa omului e mai frumos? Fiecare e frumos, fiecare îşi are frumseţa sa, dar *atârnă dela noi ca să i-o ştim da*».

*

Buruienile. Pentru ca să nimiceşti o grădină, nu trebuie să smulgi florile, să spargi cărările şi să strici îngrăditura. E destul dacă nu te mai interesezi de loc de ea, ci o laşi părăsită.

Există mulţi oameni, cari nici decum nu se cugetă să facă pagube în grădina sufletului lor, dar ei nu se interesează de ea, nu o îngrijesc de loc. Ei nu cetesc sfânta Scriptură, nu se mai roagă, nu cercetează sfânta biserică, nu se mărturisesc, nu se cuminecă, nu plivesc în fiecare zi buruienile ce au crescut în grădina sufletului lor, lasă să crească tufişuri în neorânduială, cari nu lasă să pătrundă aierul şi razele soarelui la plantele cele folositoare. In acest chip în scurtă vreme grădina se umple de sălbătăcime şi uriciune.

Aşa se întâmplă şi cu grădina sufletului nostru. Ea trebuie să producă ceva: flori şi fructe, ori spini şi pălămidă. Cele dintâi buruieni ce au crescut din negrijă în această grădină, sunt cele mai primejdioase, căci atrag după ele în scurtă vreme multe altele.

*

Ceeace ne trebuieşte. *Alex. von Humbold*, un mare savant, zise odată: «E caracteristic că oamenii — atât cei din clima fierbinte, cât şi cei din cea rece – arată deopotrivă predilecţie pentru căldură. Când a fost introdus creştinismul în Islanda, locuitorii de acolo au voit să fie botezaţi cu toţii în izvoarele calde de pe Hecla. In zonele tropicale, pe şesuri ca şi în munţii Cordileri, se adună oamenii din toate părţile la izvoarele cele calde».

Oamenii iubesc căldura, ca şi când în mod instructiv ar simţi, că în căldură e vieaţă, iar în răceală şi ger e moartea. Oare nu e tot aşa şi în vieaţa sufletească? Oare dacă bisericile rămân goale, iar localurile de distracţie sunt pline: nu e de vină şi preotul, care nu pune căldură în felul cum săvârşeşte slujbele şi nu spune dela sine nici un cuvânt cu foc şi duh şi putere de sus? Căldura inimei atrage, răceala respinge. Oamenii simt numai decât, cari cuvinte sânt isvorîte din convingeri şi cari sânt numai aramă sunătoare.

Celce trăieşte în prezenţa lui Dumnezeu, acela nu rămâne cu sufletul rece, căci soarele iubirei de Dumnezeu topeşte ghiaţa egoismului şi face din inima omului un ogor productiv. Dacă trăim în lumina feţii lui Dumnezeu, atunci inima se încălzeşte de iubirea lui Dumnezeu. Celce trăieşte departe de Dumnezeu, acela rămâne în umbră şi cu inima rece. Cum va

puteà încălzì unul ca acesta şi pe alţii? Cu un sloiu de ghiaţă nu poţi aţâţa focul. Numai vieaţa trezeşte vieaţă.

*

Şase regule pentru creştinii cei tineri. 1. Nu uità nici când să-ţi faci rugăciunile tale zilnice, în cămara ta. Când le faci, te cugetă aşa: Domnul e de faţă şi aude rugăciunea mea (Evr. 11, 6).

2. Nu uità să ceteşti din sf. Scriptură, iar când ceteşti te cugetă aşà: Domnul vorbeşte cu mine şi eu trebuie să cred ceeace-mi spune şi să urmez (Ioan 5, 39).

3. Nu lăsà se treacă nici o singură zi, în care să nu fi făcut ceva pentru Domnul. În fiecare seară te cugetă la aceea ce a făcut Domnul Hristos pentru tine, apoi te întreabă: ce voiu face eu pentru El? (Mat. 5, 13—16).

4. Dacă stai la îndoială şi nu ştì de e bine ori nu e bine să faci un lucru, roagă-te lui Dumnezeu, să te lumineze. Dacă după rugăciune ţi-se va păreà că nu e bine să-l faci, atunci să ştì că acel lucru nici nu e bun (Rom. 14, 23).

5. Nici când nu te luà orbeşte după faptele altor oameni, zicându-ţi: fiindcă aceia au lucrat aşà, vreau să lucrez şi eu ca dânşii. Ci mai vârtos întreabă aşà: Doamne, ce vreai Tu ca să fac eu? apoi după răspunsul ce-l vei primì te îndreaptă (Ioan 10, 27; Rom. 14, 16, 22, 23).

6. Nu te preà încrede în părerile tale. Dacă ele sunt în contrazicere cu cuvântul lui Dumnezeu, atunci te întreabă: oare pot fi bune părerile mele, dacă e adevărat cuvântul lui Dumnezeu? Fiindcă amândouă nu pot fi adevărate, atunci crede lui Dumnezeu şi lasă-ţi inima de minciună (Rom. 3, 4).

*

Folosul poverilor. Un călător ne spune, că în unele ţinuturi din Africa, oamenii, având să treacă printr'un râu cu curgere repede, îşi pun mai întâi pe cap o povară grea, bunăoară o piatră. Povara îi face să-şi proptească bine picioarele şi îi fereşte de a se răsturnà în valuri.

Aşà face şi Dumnezeu cu noi, când ne pune ca să purtăm câte-o povară în vieaţă. Curentele vremii şi valurile vieţii poate ni-ar răpì cu ele, dacă n'am aveà povara, care ne face să ne cugetăm mai cu temeiu asupra drumului vieţii noastre.

N. B.

Mişcarea literară.

Calea Vieţii. Invăţături creştineşti pentru poporul românesc, Vulcan.

«Titlul unei cărţi arată de obiceiu, ce a *voit* autorul să scrie». Lărgind sfera acestui adevăr, sentinţa lui cade şi asupra publicaţiei din discuţie.

Chestiunea stă aşà: fost-a apariţia unei reviste religioase pentru popor o necesitate sau nu? Răspunsul e în afară de orice îndoială. Căci dacă peste tot are cineva lipsă de îndrumare sufletească corectă şi luminată, apoi are ţăranul nostru, pe care vitregia vremurilor l-a mânat în noianul adânc al superstiţiilor înfricoşătoare. Se 'nţelege, vorbim de «totum pro magna parte». Asaltat de viforul zilelor grele el se sbate orbecând şi strigă după ajutor. Spasmul chinurilor sale sufleteşti nu-l vom puteà domolì decât prin vorbe de mângăiere, prin înţeleaptă povaţă; iar întunerecul din sufletele năpăstuiţilor nu va fugì decât din faţa *luminii*, căci «Lumina întru întunerec luminează».

Calea vieţii! Ingustă, spinoasă, plină de obstacole şi primejdii, cum e, *ea* este cea adevărată. Ferice, de ceice o cunosc şi *o urmează*. Ei sunt eroii vrednici de cinstea de a trăì. Căci, oricum, vieaţa e un dar. In sine nu e nici bună nici rea. *Ţi-o faci* — una sau alta. Şi binecuvântat e numele celorce îndrumează şi pe alţii înspre limanul mântuirii.

Acesta şi *vrea* să fie scopul revistei, de care vorbim. Trebue să constatăm însă dela început, că ceice redactează «Calea vieţii» umblă pe — căi greşite. Când o spunem aceasta, facem o observare de caracter mai mult metodologic decât material; căci când încerci să luminezi pe cineva, nu e vorba numai de învăţătura ca atare, ci mai vârtos de felul, cum cauţi să i-o strecori în suflet. Inainte de toate trebue să-i vorbeşti în limba *lui*. Altfel, să nu te miri, dacă sămănând cel mai curat grâu chiar, vei secerà pălămidă. In această privinţă «Calea vieţii» se apropie de limita suficientă — fară a o atinge. Stilul pe alocurea e prea rigid, artificial, ne mai amintind unele sterilităţi şi anomalii limbistice ca cea a părintelui Nicolae din articolul «De vorbă cu

credincioşii mei». — Bună seara, *Domnule* părinte! Par'că anume vrea să sfideze *intimitatea*, temeiul tuturor raporturilor dintre preot şi credincioşi. «Domnule tată!», ca ironie fină la adresa unui preot prea «modernizat» de duhul vremilor noastre, ar mai merge; dar fraza, pusă în gura lui Nenea Pavel — nu rimează.

Şi-apoi de împărţirea şi specificarea cărţilor Sf. Scripturi îi arde ţăranului nostru, când el se 'ngrozeşte şi de *ideia* de a-şi face capul călindar? Abstracţiunile, teoria goală pentru ei e vorbă 'n vânt. Nu prinde. Sfaturi practice, concretizate în exemple, iată «pânea vieţii» pentru popor!

Apoi articolul cu frumosul titlu «Crâşma-i soră cu Românul» e de toată — minunea. Adevărat, că Românul bea... când poate. Dar a ridică crâşma la rangul onorific de soră a neamului nostru, fără 'n doială, că trece dela constatarea unui trist adevăr la bârfirea unui popor, fapt, care însuş osândeşte pe moralistul din capul căruia a răsărit această injustă sentinţă. Şi încă ceva. Autorul nici n'a rămas consecvent, recunoscându-şi — poate instinctiv — greşala. Căci în miezul acestei «apologii» a beţiei — altfel nu-i pot zice — spune, că patima din discuţie «în multe părţi *nu* este cunoscută, nu este înrădăcinată». Dar atunci, care-i geneza iperbolicului titlu? Dacă nu este cunoscută, de ce-o mai aminteşte, fie chiar cu intenţia de a o combate?

Articolul e ţinut într'un ton plin de umor — fără a fi satiric, — care umor culminează într'o glumă demnă de regretaţii «Bobârnaci», dar nu de o revistă cu pretenţia de a face educaţie religioasă-morală.

Numerii 2 şi 3 dovedesc un vădit progres atât ca tehnică, cât şi ca conţinut. Unii sfătuitori însă nici aici n'au fost în stare să se ridice mai presus de superficialitatea unei concepţii inferioare despre lucruri. Bunăoară diacul Vasile în «Despre înoirea omului prin post şi pocăinţă» se mărgineşte la tâlcuirea rostului, ce-l are abstinenţa dela mâncări şi beuturi, fără a accentuà valoarea postului mai înalt, spiritual.

Cuprinsul publicaţiei îl completează câteva «Pilde şi citaţii biblice» — bine alese, ce e drept. Comentarea unora însă, într'o «limbă veche şi înţeleaptă» n'ar fi de prisos. Doar însuşi părintele Nic. mărturiseşte, că «Biblia e un lucru greu de înţeles,

omul fără învăţătură nu o pricepe, dacă nu sunt în eă şi însemnări, cari să lumineze pe om».

Câteva poezioare *împodobesc* paginile revistei.

Valoarea unei cărţi e egală cu duhul sălăşluit într'ânsa. Mai mult duh şi o mai severă autocritică — în trebueşte revistei «Calea Vieţii». Altfel îşi osândeşte raţiunea propriei sale existenţe.

N. Colan.

CRONICĂ.

Hristos a înviat!

Tuturor colaboratorilor, cetitorilor şi prietinilor „Revistei Teologice" le poftim: Sărbători fericite!

Daruri frumoase pentru orfelinatul nostru. Ne creşte inima de bucurie văzând însufleţirea mare şi iubirea darnică, cu care se fac contribuirile pentru înfiinţarea căminului de adăpostire şi creştere a orfanilor neamului nostru. Au intrat contribuţii dela bogaţi şi săraci, dela intelectuali şi ţărănime, dela societăţi şi institute financiare, ba chiar şi bravii noştri ostaşi din tranşee au trimis sume foarte frumoase. Cel mai mare dar — un dar cu adevărat princiar — ce s'a făcut până acum, este al *bisericei sf. Nicolae din Braşov*, care a votat suma de 100.000 cor. pe seama orfelinatului. Nu mai puţin preţios este darul de peste 30.000 cor. ce l-au dat Săliştenii. Conducătorii acestor două centre bisericeşti şi naţionale ale noastre, cari totdeauna au stat în fruntea mişcărilor mari din sânul neamului nostru, au dat dovadă că stau la înălţimea vremilor mari, prin cari trecem. Servească de pildă!

•

Orfelinat unit la Blaj. Pilda bună a bisericei noastre a avut darul de-a îndemnă pe fraţii noştri uniţi cu Roma ca să o imiteze. Cu mult entuziasm s'a decis înfiinţarea unui orfelinat unit la Blaj, pentru care s'au şi adunat deja până acum sume foarte frumoase. Numai bucură ne poate această nobilă emulaţie în săvârşirea faptelor mari de iubire creştinească şi românească. Acesta e ogorul cel larg, pe care cu cât vom lucră mai mult şi mai cu spor şi unii şi alţii, cu atât ne vom apropià şi înţelege mai bine. Munca caritativă înfrăţeşte.